

พระบรมราชาโชวาท

ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร้อยเอกประสพ ชูติมันต์

895.916
๙ 657 ๗

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

พระบรมราชาไชยราช

ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร้อยเอกประสพ ชูติมันต์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

พระบรมราโชวาท
ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๕
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

พิมพ์ครั้งที่สาม ๕๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๓
ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ประสบ ชุติมันต์

พระบรมราโชวาท
ใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๕ ๒๕๐๕
ในงานทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ชุติมันต์
พิมพ์ครั้งที่สอง ๕๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๓
ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ประสบ ชุติมันต์

พิศพ ร้อยก ชุติมันต์ ชุติมันต์

เลขหน้า ๗๖

เลขหน้า ๘๙๕.๙๑๖
เลขหน้า ๗ ๖๕๗ พ

เลขหน้า ๗ ๗๐ ๑.๔๗/๕๑ ๗๖

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ประสพ ชูติมันต์ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กำหนดวันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ นางมณฑนา เมลาพันธ์ ผู้เป็นธิดา ได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ **พระบรมราโชวาท** ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดียินยอมให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

พระบรมราโชวาท ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ **พระบรมราโชวาท** ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น ส่วนมากเป็นพระราชดำรัสในที่ประชุมทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน พ่อค้า และทูตานุทูต มีปรากฏอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาหลายเล่ม ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณได้รวบรวมพิมพ์ในงานพระศพเจ้านายมาแล้วหลายพระองค์

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานทหารนั้น ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปีมะโรง อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๕๙ ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕ กองทัพบกได้จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดราชนัฏดารามวรวิหาร อีกครั้งหนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งนั้นได้รวบรวมพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการทหาร ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ด้วยเป็นครั้งแรก ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้เป็นการรวบรวมพิมพ์ครั้งที่สอง

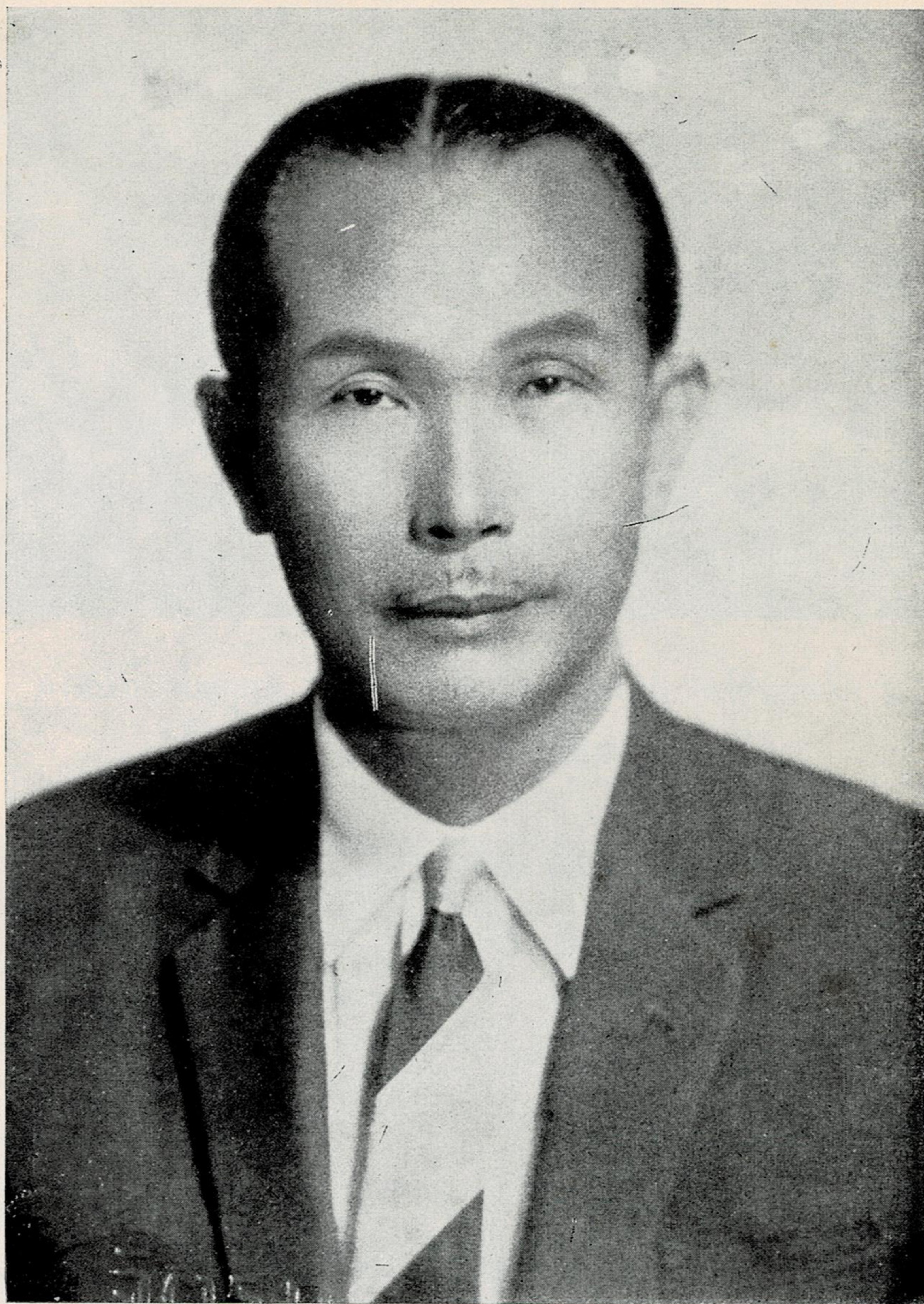
พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พิมพ์ในเล่มนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่า ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงสนพระทัยทางการทหาร ได้ทรงวางรากฐานไว้ในเบื้องต้นโดยทรงจัดตั้งเป็นหน่วยเล็ก ๆ ขึ้นก่อน แล้วทรงจัดให้เจริญก้าวหน้าตามกำลังความสามารถที่จะทรงกระทำได้ในสมัยนั้น

สิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการทหารซึ่งปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาทนั่นก็คือ ทรงหวังพระราชหฤทัยในความมั่นคงของการทหาร ซึ่งก็สมหวังดังพระราชประสงค์ โดยที่กิจการทหารได้เจริญก้าวหน้าเป็นขั้น ๆ มาโดยลำดับ จนเป็นปีกแผ่นมั่นคงและวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนี้ ฉะนั้นการที่ได้นำพระบรมราโชวาทมาตีพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้อีกครั้งหนึ่ง จึงนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ ร้อยเอก ประสบ ชุติมณฑ์ เป็นปีตูปัญฐานธรรม และได้ให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้ ร้อยเอก ประสบ ชุติมณฑ์ ผู้วายชนม์ ประสบแต่อัฐิคุณมณูผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภาพ สมถังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

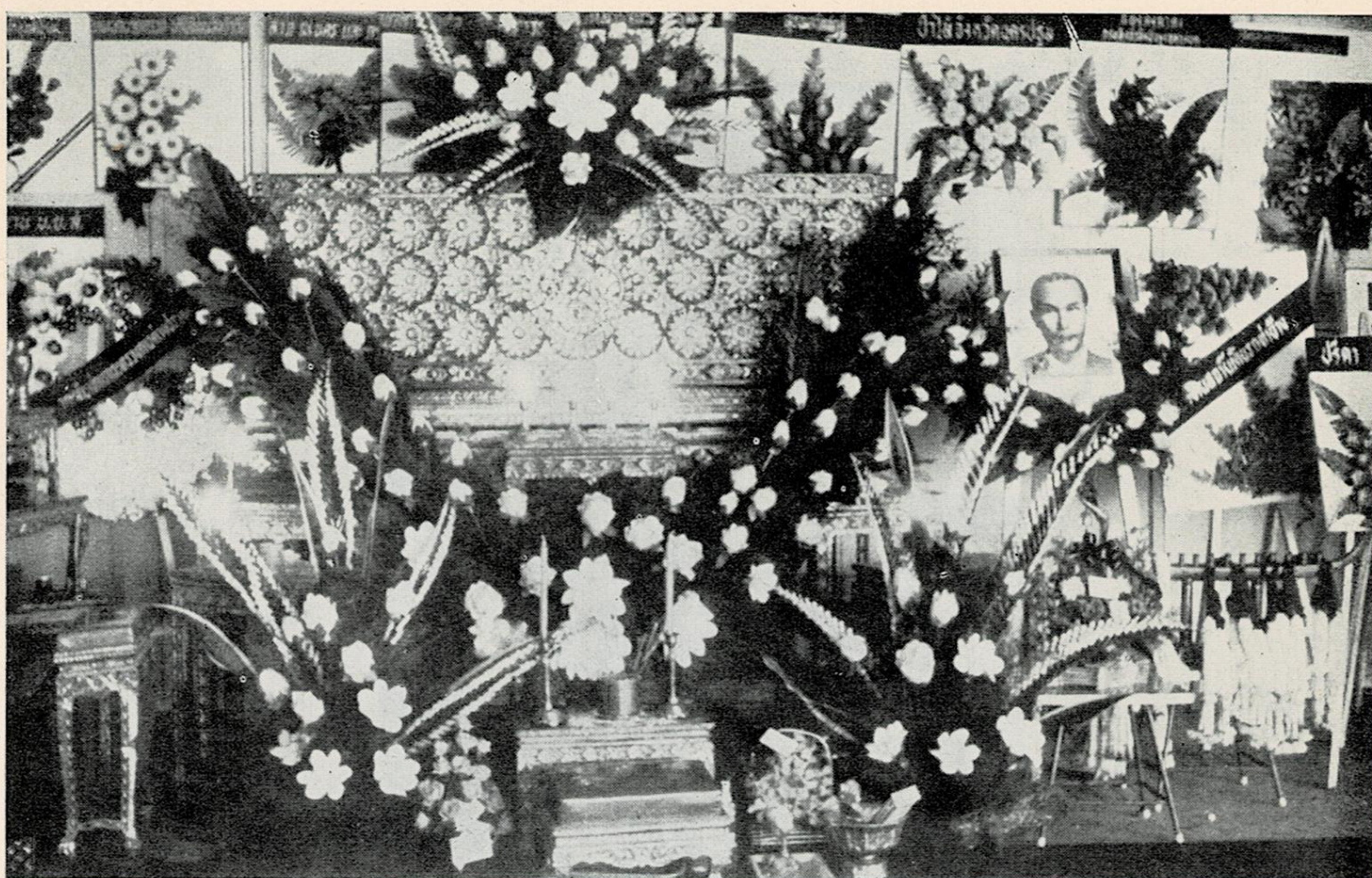
๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๓

ร้อยเอก ประสพ ชุติมันต์

ชาตะ ๒๕ กันยายน ๒๔๕๑

มตะ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร
ตั้งแต่วันที่ ๑๒ - ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๓

ภรรยา บุตร ธิดา

ป้าของลูก

ภรรยา บุตร ธิดา หลาน ๆ

ประวัติ

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ณ บ้านตำบลบางพัง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรของนายย้อย และนางเจิม มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ดังนี้

๑. นายพ้วน ชุติมันต์
๒. นายประสาน ชุติมันต์
๓. ร.อ. ประสบ ชุติมันต์
๔. นางจวง จตุรกุลเทวัญ

วุฒิการศึกษา

ในชั้นต้นศึกษาในโรงเรียนชั้นประถม ในอำเภอบ้านโป่ง ต่อมาได้เข้ามาศึกษาต่อชั้นมัธยมในกรุงเทพฯ ที่โรงเรียนวัดปทุมคงคา และมาจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล

เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เป็นนักเรียนนายดาบ สำเร็จการศึกษา ออกรับราชการเป็นนายดาบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒

การรับราชการ

นายดาบ ประจำ พัน.ส. ที่ ๒ กรมทหารช่างที่ ๒ อยุธยา เมื่อ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๗๒

ประจำกองบัญชา โรงงานฝ่ายกองทัพบก เมื่อ ๑ เม.ย. ๒๔๘๐
ออกจากประจำการเป็นนายทหารกองหนุน มีเบี้ยหวัด สังกัด บก. จทบ. ก.ท.
เมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙

เป็นนายทหารพันราชการ สังกัด ทบ. ๑ มกราคม ๒๕๐๗

(๖)

รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร

ร้อยตรี	เมื่อ ๑ เมษายน ๒๔๘๑
ร้อยโท	เมื่อ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๘๔
ร้อยเอก	เมื่อ ๑๕ กันยายน ๒๔๘๖

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญ

เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ	พ.ศ. ๒๔๗๗
เหรียญชัยสมรภูมิ ในราชการสงครามอินโดจีน	พ.ศ. ๒๔๘๔
เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. ๒๔๘๕
เหรียญชัยสมรภูมิในราชการสงครามมหาเอเชียบูรพา	พ.ศ. ๒๔๘๖
เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙	พ.ศ. ๒๔๙๓

ราชการทัพ

ราชการสงครามอินโดจีนฝรั่งเศส เรียกร้องดินแดนคืน
๑ ธันวาคม ๒๔๘๓-๓๐ เมษายน ๒๔๘๔
ราชการสงครามมหาเอเชียบูรพา
๒๕ มกราคม ๒๔๘๕-๑ มกราคม ๒๔๘๙

ประวัติครอบครัว

ได้สมรสกับนางสาว เอิบ หิรัญพต ธิดารองอำมาตย์โท ขุนวิภาชทะเบียนเขตต์ และ นางวิภาชทะเบียนเขตต์ (อ่อน หิรัญพต) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ มีบุตรธิดา รวม ๕ คน คือ .-

๑. พ.ศ. สมชาย ชุติมันต์
๒. นาง มณฑนา เมลาพันธ์
๓. ร.ท. สมศักดิ์ ชุติมันต์
๔. น.ส. กวงมัลย์ ชุติมันต์
๕. น.ส. ทิพวรรณ ชุติมันต์

(๗)

และมีบุตรกับนางบังอร ชุติมันต์ อีก ๒ คน คือ.-

๑. น.ส. สุวรรณ ชุติมันต์
๒. นายสมฤกษ์ ชุติมันต์

เมื่อกลับจากราชการสงคราม ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้ลาออกจากราชการทหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙ และหลังจากนั้นได้เข้าทำงานที่บริษัทขนส่ง จำกัด เป็นหนึ่งในคณะเจ้าหน้าที่ที่ได้นำความเจริญก้าวหน้า เป็นปกแผ่น มาสู่บริษัทขนส่ง จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ลาออกจากบริษัทนี้ ด้วยเหตุผลบางประการ และใช้ชีวิตดำเนินธุรกิจส่วนตัว จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เข้าทำงานที่บริษัท อุตสาหกรรมท่อเหล็ก จำกัด จังหวัดสมุทรปราการ ในตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายไทย จนครบเกษียณอายุ และออกจากบริษัท อุตสาหกรรมท่อเหล็ก จำกัด เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

มรณกรรม

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้เริ่มป่วยครั้งแรก เมื่อต้นมกราคม ๒๕๑๓ แพทย์ได้ให้การรักษานอนอาการป่วยทุเลาลงแล้ว ต่อมาได้เข้ารับการรักษาวัดที่ ร.พ. พระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓ และได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคตับวายที่โรงพยาบาล เมื่อ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๓ เวลา ๒๐.๔๕ น. รวมอายุได้ ๖๑ ปี ๘ เดือน ๑๓ วัน.

ชีวิตร่วมกัน เมื่อยังหนุ่มคะนอง พ.ศ. ๒๔๗๒

(นั่งหลัง) ประชิต ไกรฤกษ์, ชวน อินทรเสน, ขาบ ตามรภาค, ตระกูล มาลีกรัย, เล็ก ก้วยหลัว

(นั่งหน้า) มานพ วิรุณหะ, แสง จุละจาริตต์, แก้ว สุนทรโรยาน, ประสบ ชุติมันต์

สถานที่ : โรงเจ็ด

คำไว้อาลัยจากเพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นนักเรียนนายดาบรุ่น พ.ศ. ๒๔๗๒ สังกัดตอน ๑ กองร้อยนักเรียนนายดาบ อยู่ตอนเดียวกับผม เราเรียนห้องเดียว นอนอาคารเดียวกัน ผิดแต่ ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ นอนทางด้านหัวโรง เพราะร่างกายสูงเพรียว ส่วนพวกผมพวกตัวเล็กท้ายแถวนอนท้ายโรง

เรามาจากต่างโรงเรียนกัน และมาใช้ชีวิตนักเรียนทหารร่วมกัน เราใช้เวลาหนึ่งปีของการรับประทานข้าวกะทะด้วยกัน ตื่นพร้อมกัน เข้าแถวลงฝึก, เข้าแถวไปอาบน้ำ, ไปรับประทานอาหาร เดินกลับโรงเข้าห้องเรียน สลับกันไป คำก็เข้าแถวสวนมนต์และเข้านอนพร้อมกัน

ความเคร่งเครียดในการฝึกและการเรียนในช่วงโมงซึ่งกำหนดตามหลักสูตร ๑ ปีได้ทำให้เรามีร่างกายแข็งแรงและจิตใจเข้มแข็ง และมีความรักหมู่รักคณะ กลมเกลียวสามัคคีกัน

ผมเป็นหัวหน้าตอนหนึ่ง วันเสาร์เป็นวันที่มีความสุขเป็นพิเศษ เพราะหลังจากการตรวจความสะอาด การบำรุงรักษาอาวุธและยุทธภัณฑ์ประจำตัว โดยผู้บังคับหมวดหรือผู้ช่วยผู้บังคับหมวด แล้วก็ได้รับอนุญาตโดยอัตโนมัติให้กลับบ้านได้ภายหลังเที่ยง และจะต้องกลับถึงโรงภายในเย็นวันอาทิตย์

หัวหน้าตอนมีหน้าที่เรียกแถวในบ่ายวันเสาร์ สำหรับพวกนักเรียนนายดาบของตอนตนเพื่อรับการตรวจเครื่องแบบและรับการอบรมจากผู้ช่วยผู้บังคับหมวด ในระยะเดือนแรก ๆ ก่อนจะปล่อยกลับบ้าน และเดือนหลัง ๆ ก็ไม่มีการอบรมมากนัก เพราะนักเรียนนายดาบเป็นนักเรียนผู้ใหญ่ ระยะหลัง ๆ นี้ผู้ช่วยผู้บังคับหมวดมอบให้หัวหน้าตอนเป็นผู้ตรวจ ผมจำได้ว่า ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นคนเอาใจใส่เรื่องความประณีต ความสวยงามของเครื่องแบบมาก และเป็นผู้ที่ในสองสัปดาห์แรกได้ตัดและสวมเครื่องแบบชุดเสิร์ทส์แคชเมียร์

ทอปปุทซ์คัมน์สวยงาม และตลอดเวลาต่อมาในชีวิตพลเรือน ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นผู้
 แต่งตัวจะเป็นชุดกระดุมห้าเม็ด หรือระยะปัจจุบันเป็นเสื้อผ้าชุดสากลก็ตาม ก็ใช้เสื้อ กางเกง
 เสื้อเชิ้ต เน็คไท ถุงเท้า รองเท้า เหมาะสมเรียบร้อยสมารถตลอดมา และความภาคภูมิใจ
 ซึ่งได้พบเห็นในระยะนี้ปลายของชีวิต คือ หนวดขลิบเรียบงามบนริมฝีปากของ ร.อ. ประสบ
 ชุติมันต์

มีหลักอยู่ข้อหนึ่งของคนที่ไว้หนวด คือ เจ้าตัวมีสิ่งใดอย่างหนึ่ง ซึ่งภาคภูมิใจใน
 การไว้หนวด และความภาคภูมิใจนั้นก็สังเกตได้จากแบบและทรงลักษณะของหนวด และการ
 บำรุงรักษาความสะอาดและทรงลักษณะของหนวดนั้น

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นผู้มีระเบียบความสะอาดของร่างกาย ความเหมาะสม
 ของเครื่องแต่งกาย ตั้งแต่หนุ่มตลอดมาจนเข้าอายุผู้ใหญ่

ตลอดเวลา ๑ ปีของการร่วมเรียนและฝึกมาด้วยกัน ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นผู้
 ที่เรียบร้อย เจริญสภาพ สนุกสนานร่าเริงไม่หยอหยาง แต่เวลาเข้าห้องเรียนหลังจากฝึก
 หนัก ๆ มาจากสนามฝึก มักจะนั่งสัปหงกบ้าง แต่เป็นของเกือบบรรณดาในการเรียนของ
 นักเรียนทหาร ซึ่งอาจารย์บางครั้งท่านก็ขว้างเอาถ้วยชอล์กปลุกให้ตื่น และพวกเราก็หัวเราะ
 สนุกสนานหายง่วงนอนกัน

พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นปีที่เพื่อนรักร่วมรุ่นนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒ แยกย้ายไป
 รับราชการตามกรมกองต่าง ๆ ท้าวพระราชอาณาจักร และจากนั้นก็ปลดจากกองประจำการไป
 รับราชการและประกอบอาชีพตามใจสมัคร ระยะของการขาดติดต่อกันมียาวนาน จึงใน พ.ศ.
 ๒๕๐๔ พล.ต. สุวรรณ ไทยวัฒน์, พล.ต. อมร กุสินทร์เกิด และ พ.ท. โสภณ สุขมิลินท์
 ได้เริ่มหารือในการนัดพบเพื่อนรักร่วมรุ่นนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้นัดพบกันครั้ง
 แรกเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่สโมสรกรมสรรพาวุธทหารบก สะพานสูง บางซื่อ

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้เป็นคนหนึ่งที่อยู่ในท่ามกลางมิตรสหายร่วมรุ่น และยัง
 คงแต่งตัวสุภาพสมารถ คุยด้วยเสียงเบา ๆ สุขภาพอยู่อย่างเดิม ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้ไป
 พบเพื่อนร่วมรุ่นทุกครั้งที่มีการชุมนุมกัน ผมยังลือด้วยการชวนนวดเรียบงามของ ร.อ. ประสบ
 ชุติมันต์ ทุกครั้ง

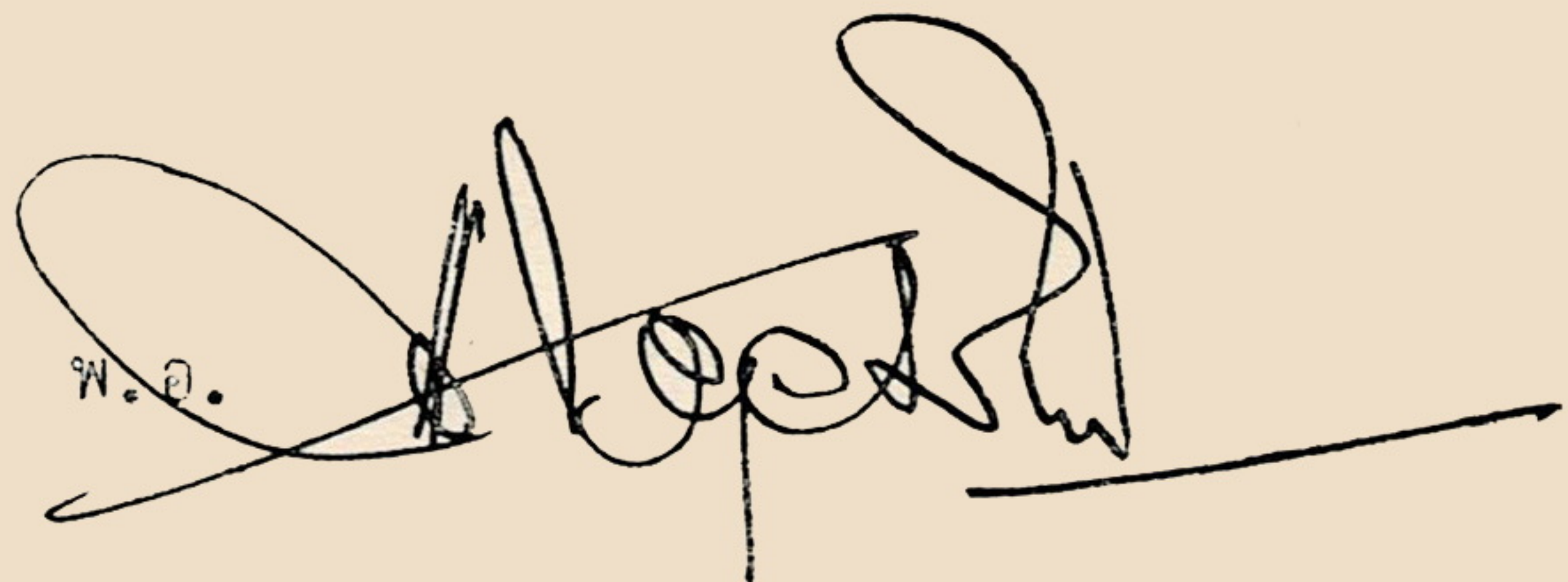
(๑๑)

ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๓ ผมได้รับทราบจาก พล.ต. สุวรรณ ไทยวัฒน์ และในคืนวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๓ ผมและเพื่อนรักร่วมรุ่นหลายคนได้เดินทางมายังศาลาที่ตั้งศพของเพื่อนรัก ณ วัดโสมนัสวิหาร และได้ร่วมในการบำเพ็ญกุศลกับคุณอิมเอิบ ชุติมันต์, บุตร ธิดา และญาติมิตร ผมได้ตั้งสมาธิจิตให้แก่ดวงวิญญาณของ ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ว่าเพื่อนรักร่วมรุ่นในรอบสอง พ.ศ. นี้ได้จากไปสามคนแล้ว ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ เป็นคนที่ ๔ พวกเพื่อนชุดเดียวกันที่อยู่หลังต่างก็วัยเลย ๖๐ ปีปลายด้วยกันแล้วทั้งนั้น เมื่อระลึกว่า การเกิดแก่เจ็บตายเป็นกฎของธรรมชาติทุกบุพทุกนามจะต้องเดินทางไปสู่การแตกดับของร่างกาย ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ไปยืนรออยู่แล้ว เพื่อนรักร่วมรุ่นนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ก็จะตามไปที่ละคนสองคนในไม่ช้า แต่อย่างน้อยในคำวันนี้พวกเรา ก็พอใจมากที่ได้มาร่วมในทำนุจิตรใจกับสมาชิกทุกคนในครอบครัวของ ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ในการบำเพ็ญกุศลให้แก่ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปแล้ว

การจากไปของหัวหน้าครอบครัวย่อมสร้างความเศร้าสลดใจ, ความอาลัย, ความว่าเหวให้แกสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่อยู่หลัง ผมและเพื่อนนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒ ทุกคนและครอบครัว ขอร่วมในความเศร้าสลดใจและอาลัยของคุณอิมเอิบ ชุติมันต์ และบุตรธิดาทุกคนไว้โอกาสนี้ด้วย

ในโอกาสที่ ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้รับพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ขอให้ อานิสต์ผลบุญราศีทักษิณานุประทานที่เพื่อนรักร่วมรุ่น ร.อ. ประสบ ชุติมันต์ ได้ประกอบกุศลกรรมไว้ ตลอดทั้งญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยให้เกิดวิบูลย์อิฏฐวิบากสมบัติ สมควรแก่สุคติพิพยสถานในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

พ.อ.

(แสง จุละจาริตต์)

ประธานกรรมการรุ่นนักเรียนนายดาบ พ.ศ. ๒๔๗๒

๕ แด่เพื่อนรัก

เมื่อได้รับโทรศัพท์ว่าเพื่อนรักจากไปอย่างไม่มีวันกลับมา ทำให้ตกตะลึงและเศร้า
สลดใจอย่างสุดซึ้ง เหมือนได้ขาดญาติ สมัยที่เราเป็นเด็กนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดปทุม
คงคา เราได้เรียนร่วมห้องเรียนกันมาตั้งแต่มัธยมปีที่ ๑ จนถึงวันที่เราแยกการเรียน และได้
นั่งใกล้ชิดกันตลอดมา มิได้เคยแยกห้องกันเลย ทำให้เรารักใคร่สนิทสนมกันมาก เวลาเดิน
ทางไกล เราก็มักไปด้วยกัน ยามเราทุกข์ เราก็มักทุกข์ด้วยกัน ยามที่เราตกทุกข์ได้ยากเราก็มักได้
พยายามช่วยแก้ปัญหาชีวิต ยามเราสุข เราก็มักสุขด้วยกัน ความรักใคร่สนิทสนมของเรา ทำให้
ให้คุณเจ้าเห็นใจเพื่อนและรักเพื่อนเหมือนน้องร่วมสายโลหิต เมื่อคุณเจ้าได้ทราบการจากไป
ของเพื่อนก็ได้รู้สึกเศร้าสลดใจมาก

เมื่อเราได้ผ่านพ้นปัญหาชีวิตที่ย่างยากมาแล้ว เมื่อเราพบกันก็ได้หวนรำลึกถึงอดีต
เมื่อเยาว์วัย และได้หยอกล้อเหมือนเมื่ออดีตทำให้เรามีความสดชื่นมาก เพื่อนเป็นคนเสมอ
ต้นเสมอปลายไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้เพื่อน ๆ และผู้อยู่ในบังคับบัญชาของเพื่อนรักใคร่เพื่อน
มาก ได้ทราบว่าคุณ ๆ ของเพื่อนเป็นผู้มีวิริยะฐานะและช่วยตัวเองได้ เราดีใจด้วยกับ
เพื่อนมาก เพื่อนดีต่อเรามาก ไม่เคยมีอารมณ์ไม่ดีต่อเราเลย ยามเราพบปะกัน เราก็มักหวน
รำลึกถึงชีวิตของเราที่ผ่านมาเมื่อเยาว์วัย เมื่อเพื่อนได้จากไปเช่นนี้ เราก็มักมีวันได้รับความ
สดชื่นเหมือนเมื่อเพื่อนมีชีวิตอยู่ เรานึกถึงเพื่อนที่ไร ทำให้เราเศร้าใจและหมดความสดชื่น
ทันที เพื่อนเจ้า ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้เราเกิดมาเป็นเพื่อนกันเหมือนชาตินี้อีกนะเพื่อนนะ
ในที่สุดนี้ขอให้วิญญาณของเพื่อนจงสถิตอยู่ในแดนแห่งความสุขแสนสดชื่นในสัมปรายภพ
ทุกแห่งหน นะเพื่อนนะ.

ด้วยความรักอาลัยเพื่อนอย่างสุดซึ้ง

ช. ใช้สติ

(นายชลอ ใช้สติ)

๖๓ หลังอาคาร ๘ ถนนราชดำเนินกลาง

พระนคร

คิดถึงป่า

ป่าของลูก ป่าไปอยู่เสียที่ไหน ลูกไม่ได้เห็นป่าอีกแล้ว ลูกคิดถึงป่าเหลือเกิน ลูกคิดถึงป่าอยู่เสมอ ทั้งกลางวัน กลางคืน ตื่นขึ้นมายังนึกว่าเป็นเพียงความฝัน แต่เมื่อมิใช่ความฝัน เป็นความจริง ก็ต้องยอมรับด้วยใจอันแสนเศร้าอาวรณ์

ลูกยังจำได้ ลูกสนิทสนมใกล้ชิดป่ามาตั้งแต่เล็กแต่น้อยแล้ว ลูกชอบเคล้าเคลียอยู่ใกล้ ๆ ป่า แม้กระทั่งเวลานอนก็ต้องนอนกับป่า สมัยก่อนป่านอนเตียงเหล็กสูง และแคบ เมื่อมีลูกนอนด้วย เผลอเมื่อไรเป็นต้องตกเตียงแน่ ป่าต้องเอาผ้าขาวม้าผูกบนหัวลูกและป่าเข้าด้วยกัน และก็หลับด้วยความแน่ใจว่า ไม่ตกเตียงทั้งพ่อและลูก เมื่อลูกโตขึ้นมาอีกสักหน่อย ก็เป็นคราวที่ต้องพลัดพรากจากกันครั้งแรก สงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ป่าซึ่งเป็นทหารต้องมีหน้าที่ต้องจากบ้านจากลูกไปสนาม ลูกยังจำภาพได้ พวกเราลูก ๆ ร้องให้ ตอนนั้นยังเด็กเล็กด้วยกันทั้งนั้น มีความรู้สึกอ้างว้างว่าเหว่ หวาดกลัว และที่สำคัญคือ คิดถึงป่าเหลือเกิน ตอนนั้นลูกเพียงจะอ่านออกเขียนได้ เข้าโรงเรียนแล้ว พยายามปั้นตัวหนังสือเขียนถึงป่า ป่าก็เขียนจดหมายตอบลูกมา ๒ หรือ ๓ ฉบับด้วยกัน ให้ลูกเป็นเด็กดี อยู่ในโอวาทของคุณตา คุณยาย และ แม่ ป่ากลับจากเหนือจะซื้อผ้าชิ้นผืนเล็ก ๆ ที่คนทางเหนือเขาทอเองมาฝาก ลูกยังเก็บจดหมายของป่าไว้จนบัดนี้ ซึ่งเวลาก็ก็นานมาเกือบ ๓๐ ปี แล้ว

ลูกยังจำได้ เมื่อไรที่ป่าไม่อยู่บ้าน เกิดความว่าเหว่ครั้งใดก็มักจะเอากางเกงแพรของป่ามากอด กลิ่นตัวของป่า กลิ่นยาเส้นของป่ายังติดอยู่ สำหรับลูกแล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น เหมือนมีป่าอยู่ใกล้ ๆ แม้กระทั่งลูกโต เข้ามหาวิทยาลัย ทำงานทำการแล้ว ก็มีความรู้สึกเช่นนั้นอยู่ตลอดมา

ลูกมีครอบครัวไปแล้ว ต้องจากบ้านไปอยู่ต่างประเทศหลาย ๆ ปี ป่าก็ยังมีความห่วงใยอยู่เสมอ สังเกตได้จากจดหมายที่มีไปถึงลูกทุกฉบับ ต้องเตือนให้ลูกรักษาตัวให้ดี อย่าเจ็บไข้ โดยเฉพาะโรคประจำตัวของลูก คือหลอดลมอักเสบ ป่าเข้าใจดี เพราะเมื่อสมัยอยู่ด้วยกันที่บ้าน ตอนดึก ๆ ลูกมักจะไอมาก เสียงดังไปถึงห้องป่า ป่าเป็นต้องลุกมาเคาะประตูเรียก ให้ยามาทาหน้าอกให้ห่มผ้า เป็นต้น อยู่ประจำ ลูกยังจำได้ดี ไม่มีใครแล้วที่จะเป็นห่วงเป็นใยถึงลูก มากไปกว่าป่าของลูก

หลาน ๆ ของป่ายังเล็กกันอยู่ทั้งนั้น น่าเสียดายที่ได้มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกับคุณตาน้อยมาก เพียงปีเศษ ๆ เท่านั้น ความรัก ความเมตตาปรานี ที่ป่ามีต่อลูกและหลานนั้น กว้างใหญ่ไพศาล ไม่มีขอบเขต บรรยายออกมาไม่หมดทางตัวอักษร

ป่าเป็นผู้มีคุณธรรมอันสูงส่ง และจากคุณสมบัติอันประเสริฐสุดนี้ ได้ทำให้ป่าเป็นที่รักของคนทุก ๆ คน เป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษา ของบรรดา ญาติพี่น้อง ลูกหลาน และบริวารทั้งหลาย

ป่าที่รักของลูก เวลาของการเป็นพ่อลูกของเรา จะไม่มีผ่านมามากแล้ว ลูกขออธิษฐานขอให้เราได้มาเป็นพ่อลูกกันอีก จะเป็นเมื่อไรก็ตาม อาจจะเป็นชาติหน้าหรือชาติไหน ๆ ถ้าหากว่ามี ขอดวงวิญญาณของป่าได้รับฟังคำอธิษฐานนี้จากลูกด้วย

ด้วยความรักยิ่ง

จาก

ลูกของป่า

คำไว้อาลัยจากลูก

นับแต่วันนั้น จนกระทั่งถึงวันนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างยังคงดำเนินไปอย่างปกติเหมือน กับไม่มีอะไรเกิดขึ้น อะไร ๆ ก็ผ่านไประวดเร็ว รู้สึกงุนงงและไม่แน่ใจ ครั้นเมื่อได้ ตรึกตรองทบทวนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ก็เหมือนกับว่า เรากำลังดูภาพยนตร์ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง และมีฉากสำคัญอยู่ตอนหนึ่ง แต่ฉากนั้นได้ถูกฉายผ่านไปอย่างรวดเร็ว จนเราดูไม่ทัน อยากให้เขาหมุนฟิล์มกลับไปเริ่มต้นใหม่ ปล่อยให้ละเอียดยลออก และลึกซึ้งอีก ครึ่งแต่ก็ผ่านไปไม่ได้ นอกเสียจากจะเข้าดูเป็นรอบที่สอง นั้น.... คือการดูภาพยนตร์ สามารถ เข้าไปดูซ้ำกี่รอบก็ได้ แต่ใน เรื่องราวในชีวิต สิ่งที่เป็นจริงเกิดขึ้นแล้ว เป็นไปแล้ว เรา ไม่มีโอกาสได้พบอีกเป็นหนสองหรือสาม มันเป็นเหตุการณ์ชีวิต ถึงอย่างไร ๆ ก็เรียกกลับ คืนมาไม่ได้ ไม่มีโอกาสได้อ้อนวอน อุตธรณ์ และฎีกา มีแต่การยอมรับความจริงอันนั้น โดยคุณุญ ความเป็นจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การจาก การอำลาจากชั่วชีวิตระหว่าง ปา และ ลูก

เราบอกไม่ถูกว่า เราารู้สึกอย่างไรต่อเหตุการณ์ยิ่งใหญ่สำคัญแห่งชีวิตครั้งนี้ ใน ออกของเรา ดูเหมือนมีสิ่งหนึ่งหนักอึ้งมาทับเอาไว้ อึดอัด คับแค้น อยากจะผลักไสออกไป แต่ก็ดูยิ่งเหมือนกับน้ำหนักรจะมากขึ้นทุกที เกิดความโมโหแค้นใจ แค้นอย่างที่ยบอกไม่ได้ ว่าแค้นอะไร เพราะเราแค้นทุกอย่างที่เป็นตัวประกอบ ตัวการพรากเอาปาไปจากเรา แค้น สิ่งที่เราลืมมองไม่เห็นเจ้าสิ่งนั้น ไม่เวทนาปรานีต่อความรู้สึกของเราเลย หากมันจะให้โอกาส เราได้รับรู้ และเตรียมตัวล่วงหน้าไว้บ้างก็ยังดี

ครั้งแรกที่ปาเจ็บหนัก เราเป็นห่วง กระวนกระวาย แต่แล้วปาก็หายเป็นปกติดี หลังจากเจ็บครั้งแรกอีกเพียง ๕ เดือนเท่านั้น ๕ เดือนที่เราไม่เคยเจตลियวใจ ถ้าเรารู้สัักนึก เพียงนึกเดียวเท่านั้น เราจะพยายามใช้เวลาให้นั้นมีค่า สำหรับเราและปา ให้มากที่สุดที่จะ มากได้

เรายังจำได้ ถึงเวลาเก่า ๆ ที่ผ่านไป ซึ่งได้กลายมาเป็นเวลาที่ประทับใจเรามากในขณะนี้ เพราะเราไม่สามารถจะหวนกลับไปหาบรรยากาศเก่า ๆ เหล่านั้นได้อีกแล้ว เรายังนึกถึง ช่วงเวลาตอนกลางคืนแทบทุกคืน ที่เรามีโอกาสได้เข้าใกล้ชิดป่า ป่านอนอยู่บนเก้าอี้โยกในห้องนอน ฟังลูก ๆ คูยได้อย่างสนุกสนาน ไม่ว่าพวกเราจะคุยกันถึงเรื่องงาน เรื่องเรียน เรื่องส่วนตัว จิปาถะ ต่างคนต่างก็แย่งกันคุยถึงเรื่องของตัวเอง ป่าจะสามารถทำให้เรื่องที่เรายกกันคุยนั้นประสานกันได้อย่างสนุก ป่ามีอารมณ์ขัน ช่างคุยไม่แพ้ลูก ๆ บางครั้งแม้พวกเราจะโต ๆ กันแล้ว ป่าก็ยังเล่านิทาน เล่าตำนานซ้ำชั้น ให้เราได้เฮฮากันอยู่เสมอ ไม่ว่าเมื่อไรก็ตาม ป่าจะมีเวลาเพื่อลูกได้ทั้งนั้น ป่าเคยบอกอยู่เสมอว่า คนอื่น ๆ อาจจะสำคัญสำหรับป่า แต่ถึงอย่างไรก็ไม่เท่ากับลูก ตลอดชีวิตป่า ป่าทำทุกอย่างเพื่อลูก ลูกต้องเป็นผู้ที่มาที่หนึ่งเสมอ เราเชื่อและมั่นใจ ก็จะไม่เชื่อ ก็เพราะทุกอย่างที่ป่าได้ให้ไว้แก่เรามันไม่เป็นพยานสำคัญหรือ มรดกที่ป่าให้ไว้แก่ลูก หาใช่สมบัติพัสถาน บ้านช่อง ที่ดิน รามโอฬาริก และอะไรอีกหลายอย่าง ตามที่ใคร ๆ เขามี สิ่งที่ป่าให้ไว้ไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรม แต่มันเป็นนามธรรม ลึกลับ ยากที่จะเข้าใจ เป็นสิ่งที่หลายคนทำได้ แต่ไม่มีใครอยากทำ หรือน้อยคนนักที่จะทำ ป่าได้ให้ตัวอย่างของความเป็นคน ซื่อสัตย์สุจริต เข้มแข็ง อดทน ขยันมานะพยายามเป็นนักสู้ ถูกแล้ว ป่าทำได้ ถึงแม้มันค่อนข้างจะเป็นสิ่งยากในโลกปัจจุบัน และป่าก็ทำสำเร็จแล้วเสียด้วย เราแน่ใจอย่างที่สุด เพราะอะไร เพราะว่าเรารับสิ่งนั้นมาอย่างเต็มภาคภูมิ และตั้งใจที่จะดำรงสิ่ง ๆ นั้นไว้ ถ้าเราไม่คิดจะทำเพื่อใคร เราก็จะทำเพื่อป่า เราก็เป็นลูกป่านี่ละ ลูกของป่าจะต้องรับช่วง เอาความดี ความซื่อตรง อดทนของป่า และจะปฏิบัติหน้าที่แห่งความเป็นคน ให้ดีสมบูรณ์แบบเหมือนอย่างที่เราเคยเป็น คำที่กล่าวมาทั้งหมด เราไม่ต้องการที่จะให้เป็นคำแสดงความเศร้าโศก หรือเป็นคำไว้อาลัยต่อการจากไปของป่า เราต้องการที่จะให้เป็นคำกล่าวของลูกเพื่อป่า เป็นคำปฏิญาณตัวต่อป่า เพราะเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่เราทำได้และควรทำ ในเมื่อไม่มีประโยชน์ที่จะแสดงความ

(๑๘)

เสียใจเศร้าโศก ป้าเอง ขณะที่ป้ายังอยู่ ก็ไม่ชอบเรื่องเศร้า ป้าชอบให้ลูกเราวิ่ง ขยับงาน ขยับเรียน และเป็นคนดี ซึ่งป้าไม่ได้สอนเราเรื่องนี้ ตัวอย่างของเราที่มีมากอยู่ที่ป้า การกระทำของป้า รู้ได้ เห็นได้เอง ไม่ต้องอาศัยการสอน การสั่ง

ป้าที่รัก ขณะนี้ แม้ป้าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม โปรดอย่าได้ห่วงลูกและใคร ๆ อีกต่อไปเลย ป้าได้ทำเพื่อเขามากแล้ว ป้าได้ให้มากแล้ว ขอให้ป้าได้พักผ่อน พักผ่อนให้พอกับการที่ต้องต่อสู้ คับแค้น มาจนตลอดชีวิต ชาติหน้า จะมีจริงหรือไม่ก็ตาม เราไม่คิดถึงชาตินี้ป้าได้ทำดีมาพอแล้ว พวกเราจะเป็นลูกที่ดีของป้า ผลกรรมนั้น ถ้าหากเป็นกรรมดีที่เราทำร่วมกัน ขอให้ผลกรรมดีนั้น ช่วยส่งเสริมป้า ให้ป้ามีความสุขในชาติหน้า ถ้าหากว่ามี

ลูกของป้า

ทิพวรรณ - สมฤกษ์

และ สุวรรณ ชุตินันต์

กำหนดการสวดพระอภิธรรมศพ

๑๒	มิถุนายน ๒๕๑๓	เจ้าภาพ
๑๓	มิถุนายน ๒๕๑๓	เตรียมนายร้อยรุ่น ๑๗
๑๔	มิถุนายน ๒๕๑๓	คุณศรีจันทร์ และ ญาติ
๑๕	มิถุนายน ๒๕๑๓	ศูนย์สุขวิทยาจิต, กรมการแพทย์ และ กรมส่งกำลังบำรุง ทหารบก
๑๖	มิถุนายน ๒๕๑๓	บริษัทขนส่ง จำกัด และ ทหารช่างซ่อมบำรุงสนาม
๑๗	มิถุนายน ๒๕๑๓	กระทรวงการต่างประเทศ
๑๘	มิถุนายน ๒๕๑๓	คุณมงคล เอมอมร และเพื่อน และ บริษัทอุตสาหกรรมท่อเหล็ก จำกัด
๑๙	มิถุนายน ๒๕๑๓	๒๑.๐๐ น. พิธีบรรจุศพ

พระบรมราโชวาท

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. พระบรมราโชวาท

พระราชทานกองทหารที่จะไปราชการทัพเมืองหลวงพระบาง

เมื่อปีกุนนพศก จุลศักราช ๑๒๔๙ พ.ศ. ๒๔๓๐ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ วันพระราชพิธีถือน้ำสารท พระราชทานพระบรมราชาอนุญาตให้กองทหารหน้า ซึ่งจะขึ้นไปราชการทัพเมืองหลวงพระบาง เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา กองทหารนั้นเข้าไป ตั้งแถวคอยเฝ้าที่สนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกประทับที่เกยหน้าพระที่นั่ง พระยาศรีสิงหเทพ (อ่วม) กราบบังคมทูลเบิกนำนายพัน นายร้อย นายสิบ พลทหาร กราบถวายบังคมลาแล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทดังนี้

ทหารทั้งปวง ธรรมดาผู้ซึ่งรับราชการเป็นทหาร เป็นพนักงานที่จะต้องต่อสู้ข้าศึก ศัตรูป้องกันไม่ให้มาทำอันตรายแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเรา เพราะฉะนั้นโอกาสที่ทหารจะได้ทำการตามตำแหน่งของตัว หาความชอบความดี โดยแสดงให้เห็นความกล้าหาญและความอุตสาหะ ความจงรักภักดีต่อเจ้าของตัวและบ้านเมืองของตัวก็ในเวลาที่มีการศึก เพราะฉะนั้นในเวลานี้เป็นช่องอันดีแล้ว ที่ทหารทั้งปวงจะได้แสดงความดีของตัว เช่นนั้น เราหวังใจว่าราชการที่ขึ้นไปปราบปรามข้าศึกซึ่งสำเร็จล่วงมาแล้ว ที่ผู้ไปทำการโดยความกล้าหาญความซื่อตรงได้รับเครื่องราชอิสริยยศในเวลานี้ แสดงให้คนทั้งปวงปรากฏเห็นทั่วไปในความดีของตัว ผู้ที่ได้รับเครื่องอิสริยยศนั้น คงจะเป็นตัวอย่างและเป็นที่ยึดใจของทหารทั้งปวง ซึ่งจะขึ้นไปทำการศึกในครั้งนี้อีก ว่าการซึ่งจะทำใหม่นี้คงจะได้ชัยชนะเหมือน

อย่างซึ่งมีชัยชนะมาแล้ว และจะได้มีชื่อเสียงปรากฏเช่นการซึ่งได้ทำมาครั้งก่อน เราขอให้ทหารทั้งปวงมีน้ำใจกล้าหาญที่จะสู้รบต่อข้าศึก และทนต่อความลำบากซึ่งเป็นหน้าที่ของทหารที่จะต้องเป็นเช่นนั้นด้วยความมุ่งหมายที่จะต้องปราบข้าศึก ซึ่งเป็นศัตรูต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ให้พ่ายแพ้กลับคืนความสุขความสงบเรียบร้อยของไพร่บ้านพลเมือง ในพระราชอาณาเขตฝ่ายทิศเหนือ นั้น ให้คงที่ตั้งแต่ก่อนด้วยความจงรักภักดีต่อเจ้าของตัว และรักใคร่บ้านเมืองกับพวกราษฎรทั้งปวงซึ่งเป็นพวกเดียวกัน เราขออำนาจพรให้ทหารทั้งปวงบรรดาซึ่งจะไปราชการทัพครั้งนี้ จงปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง คือศัตรูภายใน กล่าวคือความขัดแย้ง ๆ ศัตรูภายนอก คือ ข้าศึกซึ่งจะไปต่อสู้นั้นอย่าให้ทำอันตรายอันใดแก่ทหารทั้งปวงได้ ขอให้มีความกล้าและกำลังอาจปราบปรามข้าศึกศัตรูทั้งหลายให้พ่ายราบคาบได้ดังประสงค์ จะได้เป็นเกียรติยศและชื่อเสียงของกรมทหาร และตัวผู้ซึ่งไปทำการปรากฏ ไปสืบชู้วบุตรและหลาน

๒. พระบรมราชาโชวาท

พระราชทานบัญชาการกรมยุทธนาธิการ

ปีชวตสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ นายทหารบก นายทหารเรือ มีนายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตนภานุวงษ์วรเดชเป็นประธาน พร้อมกันจัดการราตรีสโมสรที่ศาลายุทธนาธิการในงานเฉลิมพระชนมพรรษา เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน และผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งข้าราชการพ่อค้าชาวต่างประเทศประชุมกันเวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยังศาลายุทธนาธิการ ประทับในที่ประชุมแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรตามห้องที่ทำการกรมยุทธนาธิการ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ณ วันศุกร์ เดือน ๕ แรมค่ำ ๑ ปีชวตยังเป็นอัฐศก พ.ศ. ๒๔๒๙ เป็นเริ่มแรกที่รวมการบังคับบัญชากรมทหารต่าง ๆ เข้าอยู่ในกระทรวงอันเดียวกันนั้น เมื่อทอดพระเนตรที่ทำการตลอดแล้ว ก่อนที่จะเสด็จกลับคืนเข้าพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชาโชวาทนี้

ในเวลาที่ได้เห็นการท่งปวงตลอดแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมยินดีที่ได้เห็น
การในกรมยุทธนาธิการได้จัดการเจริญขึ้นเสมอโดยลำดับจนถึงเพียงนี้ ส่อให้เห็นปรากฏความ
อุตสาหะของผู้บังคับการท่งปวง ที่ได้ตั้งใจจะจัดการทหารให้เป็นการดีได้เป็นกำลังแผ่นดินได้
จริง ๆ การแตกร้างในระหว่างหมู่ทหารท่งปวง ซึ่งเป็นเหตุสำคัญอันจะให้กำลังแผ่นดินลด
ถอยไปซึ่งเป็นมาแต่ก่อนนั้น ก็ได้ปรากฏแล้วว่าเป็นการเสื่อมสิ้นไปโดยมาก ด้วยอาศัยน้ำใจ
อันเป็นธรรม และความเห็นอันฉลาดประกอบด้วยความจงรักภักดีของผู้บัญชาการท่งปวง ได้
จัดการปกครองด้วยความสม่ำเสมอ ปลูกความละเอียดต่อความริษยาอาฆาตซึ่งเป็นสิ่งชั่ว และ
ความจงรักภักดีต่อตัวข้าพเจ้าและบ้านเมืองให้เกิดขึ้น และตั้งอยู่ในใจทหารท่งปวง เป็นเหตุ
ให้เกิดความพร้อมเพรียงกันที่จะตั้งหน้าหาความดีโดยอุทิศตนกันและกันโดยความรักใคร่ การ
ซึ่งจะแก้ไขข้อครหาการวิวาทอันมีมาช้านาน และจะจัดการซึ่งอาภูล้วนวายไม่เป็นแบบอย่างอัน
เรียบร้อย ของกรมทหารมาแต่เดิมนี้เป็นการหนักยากที่จะทำให้ตลอด แต่บัดนี้ก็เห็นได้แล้ว
ว่าท่านท่งปวงสามารถที่จะต่อสู้ความยากลำบากเหล่านั้น ได้ฝ่าฝืนทำการสำเร็จมาได้มากแล้ว
การที่ยังเหลืออยู่คงจะไม่สามารถทนกำลังความอุตสาหะ และความชอบธรรมได้ คงจะตลอด
ไปได้ถึงความประสงค์ทุกประการ ข้าพเจ้าขอแสดงความพอใจในกระบวนการราชการ และ
ความประพฤติกองกรมยุทธนาธิการ ซึ่งได้ประพฤติราชการท่งปวงอยู่ในบัดนี้ และขอเตือน
ผู้บังคับการทหาร และทหารท่งปวงที่ยังมิได้ประพฤติกการซึ่งเป็นทางความเจริญเช่นนี้ให้กลับ
ประพฤติกการตามทางอันเป็นที่ชอบใจของข้าพเจ้านี้ให้ทั่วหน้า ให้เป็นการพร้อมเพรียงกัน จึง
จะนับว่ามีความจงรักภักดีต่อข้าพเจ้าและรักบ้านเมืองแห่งตน

และขอขอบใจผู้บัญชาการ และผู้บังคับการทหาร ท่งหมู่ทหารท่งปวง ที่ได้จัด
การเพื่อจะแสดงความจงรักภักดีต่อข้าพเจ้า ในการเฉลิมพระชนมพรรษาครั้งนี้ เป็นเหตุให้
ข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดีมาก ประกอบเป็นการเพิ่มความยินดี ที่ได้เห็นกรมยุทธนาธิการ
จัดการเจริญขึ้นนับเป็นยินดีร่วมกัน ๒ ประการในขณะเดียวกัน

ขอให้กรมยุทธนาธิการและหมู่ทหารท่งปวงจงมีความเจริญยิ่งขึ้นไปในทางที่ ชอบ
ธรรม และชอบด้วยราชการอันเป็นเหตุจะให้มีความสุขแก่ตน และพระราชอาณาจักรสืบไป
ภายหน้า เทอญ

๓. พระบรมราโชวาท

เมื่อพระราชทานธงประจำกอง

เมื่อปีมะโรงจัตวาศก ร.ศ. ๑๑๑ พ.ศ. ๒๔๓๕ ณ วันที่ ๒๔ กันยายน เนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยังศาลายุทธนาธิการ ที่นั่นนายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารพลเรือน มาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และกองทหารกรมต่าง ๆ รวม ๕ กองพันที่จะได้รับพระราชทานธงประจำกอง ตั้งแถวอยู่ในสนามหญ้ากลางศาลายุทธนาธิการ เมื่อก่อนจะพระราชทานธงแก่กองทหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทนี้

๔. พระบรมราโชวาทเมื่อพระราชทานธง

ในการที่เราจะมอบธงให้แก่กองทหารต่าง ๆ เวลานี้ เราขอกล่าวว่า ธงย่อมถือว่าเป็นยอกเป็นสำคัญสำหรับกองทหารทั้งปวง เพราะเป็นที่หมายและที่เคารพ ในเวลาที่กองทหารได้เข้าเป็นหมวดหมู่อยู่ประจำ และเป็นเครื่องเชิดชูชักนำความกล้าหาญของทหารทั้งปวง ในเวลาทำการสงคราม เป็นประเพณีมียั่งยืนสืบมาแต่โบราณ ทั้งในเมืองเราและประเทศอื่นทั้งนี้ บัดนี้เรามีความยินดีที่จะได้มอบธงนี้ให้แก่กองทหารทั้งปวง ขอให้รับไว้ประจำกองเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศแห่งกองทหารนั้น ๆ และเป็นเครื่องชักนำให้มีน้ำใจกล้าหาญในการสงคราม และเป็นที่นำให้มีน้ำใจประพฤติตามแบบอย่างแห่งหมู่ทหารในเวลาที่ควบคุมกันเป็นกองอยู่ประจำที่ ขอให้ธงที่กองทหารทั้งปวงได้รับไว้ประจำกองเป็นธงชัยเฉลิมพลนี้ จงเป็นสิ่งสำคัญอันจะนำไปให้พลทหารทั้งปวง มีชัยชนะแก่ข้าศึกศัตรูทุกเมื่อ เทอญ

เมื่อพระราชทานธงประจำกองแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทนี้ต่อไป

เรามีความยินดีที่จะได้กล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า ในเวลานี้เราได้เห็นหมวดแห่งกองทหารบกต่าง ๆ ของเราได้มาประชุมพร้อมกัน และได้รับธงชัยเฉลิมพลประจำทุกกองแล้ว ธงชัย

เฉลิมพลย่อมนับว่าเป็นยอดเป็นจอมแห่งกองทหารทั้งหลายสืบมาแต่โบราณ เป็นหน้าที่เป็น
 พนักงานของทหารกองนั้น ๆ ที่จะต้องระวังรักษาธำรงไว้ โดยความเคารพและความรักเป็น
 อย่างยิ่ง เพราะเหตุว่าธำรงนั้นย่อมเป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของกองทหารนั้น เมื่อเวลาเข้าสู่
 สงครามทหารทั้งปวงจำเป็นจะต้องพิทักษ์รักษาธำรงชัยเฉลิมพลสำหรับกองทัพยิ่งกว่าชีวิต เมื่อ
 เป็นดังนี้ธำรงชัยเฉลิมพลจึงเป็นเครื่องชักนำความองอาจแห่งหมู่ทหารทั้งปวงให้ต่อสู้ศัตรูมิได้
 ย่อหย่อน เมื่อมีความองอาจเช่นนั้น ก็ย่อมเป็นเครื่องชักนำให้ถึงที่มีชัยชนะโดยความกล้าหาญ
 เพราะฉะนั้นธำรงชัยเฉลิมพลจึงเป็นสำคัญของกองทหารสืบมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบันนี้ มีทั่ว
 กันทุกประเทศ เราจึงขอกล่าวแก่ทหารทั้งปวงว่า จงได้รับธำรงรักษาไว้ด้วยความเคารพ และ
 จงเป็นเครื่องชักนำให้มีชัยชนะแก่ศัตรูหมู่ปัจจามิตรทุกเมื่อเถิด

อนึ่งเรามีความยินดี ที่ได้เห็นหมวดแห่งกองทหารซึ่งได้จัดการเข้าระเบียบแบบ
 อย่างเป็นอันเรียบร้อย ถึงว่าเป็นกองน้อยๆ ก็เป็นตัวอย่างแห่งกองใหญ่ๆ ซึ่งมีอยู่แล้วและจะ
 เพิ่มขึ้นอีกสืบไปภายหน้า ทหารย่อมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับที่จะป้องกันรักษาพระราชอาณาเขต
 และเป็นเหตุที่จะให้อำนาจบ้านเมืองกว้างขวางมั่นคงยั่งยืน ทหารไม่เป็นแต่สำหรับที่จะต่อสู้
 ในเวลาที่เกิดการศึกสงครามอย่างเดียว ย่อมเป็นประกันห้ามการศึกสงครามมิให้เกิดมิได้ด้วย
 เพราะฉะนั้นจึงต้องกล่าวว่า การที่มีทหารประจำรักษาพระราชอาณาเขต อันพรักพร้อมไปด้วย
 เครื่องศาสตราวุธและความกล้าหาญนั้น เป็นเครื่องป้องกันการที่จะเกิดสงครามได้ เหตุฉะนั้นกอง
 ทหารทั้งปวงจึงเป็นผู้มีความชอบอยู่เนื่องนิตย์ เพราะเป็นผู้ที่ทำให้มีความสงบเรียบร้อยแก่บ้าน
 เมืองเราจึงได้ตั้งใจที่จะคิดอ่านจัดการอุดหนุนให้กองทหารทั้งปวง มีความเจริญพรักพร้อมมั่ง
 คั่งยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นขอทหารทั้งปวงจงมีความยินดีเถิดว่า หน้าที่ซึ่งได้รับราชการ
 อยู่บัดนี้เป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งใหญ่ว่า ได้รับความสงบเรียบร้อยแห่งบ้านเมืองของตน

อนึ่ง เราขอขอบใจนายทหารและพลทหารทั้งปวง ซึ่งได้แสดงความชื่นชมยินดีใน
 เวลาการเฉลิมพระชนมพรรษาของเราครั้งนี้ โดยความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อเรา ขอให้กอง
 ทหารทั้งปวงจงตั้งอยู่ในความเจริญ และให้นายทหาร และพลทหารทั้งปวงมีความเจริญสุขทุก
 เมื่อ เทอญ.

๕. พระราชดำรัสแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ

ฉันได้เห็นและได้ตรวจดูการทหารทั้งปวง ที่นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อยมีตัวเธอเป็นต้น ได้พร้อมกันจัดการมาแล้วในวันนี้ คือหมู่ทหารที่ได้ยื่นแถวอยู่ในสนามก็ดี และห้องต่างๆ ของกองทหารซึ่งตั้งอยู่ในศาลายุทธนาธิการก็ดี ทั้งโรงเรียนนายร้อยนายสิบ ซึ่งได้เดินพินมาบัดนี้ เห็นว่าได้จัดการให้เจริญเรียบร้อยดีขึ้นเป็นอันมาก เป็นที่ให้เกิดความยินดีด้วยได้สมตั้งใจทุกประการ

แต่ขอตกเตือนไว้หน่อยหนึ่งว่า การทหารนั้นหลายคราวมาแล้ว แรกจัดการก็ถึงตั้งแข่งแรงกวัดขึ้น ครั้นลงปลายมือก็มักจะชวนชาอ่อนทรามไป จะจัดการอันใดขอให้ตั้งมั่นเป็นหลักฐาน อย่าให้เป็นแต่การอวดกันมือหนึ่งคราวหนึ่ง จงป้องกันความเสื่อมทรามอย่าให้เป็นต่อไปอีก การซึ่งได้จัดครั้งนั้นเห็นว่าได้ตั้งใจจะจัดให้เป็นหลักฐานมั่นคงกว่าแต่ก่อน ๆ ดูเป็นรากเง่าอันดี โดยความอุตสาหะของเธอที่ได้ทำมาแล้วนั้น ขอให้ระวังจัดการต่อไปให้ได้ สมดังประสงค์ของฉันที่ได้กล่าวมาแล้ว

และขอให้เธอ และนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่ได้พร้อมกันจัดการทหารให้เห็นได้ว่า มีความเจริญขึ้นดังนี้ ได้รับความชอบใจของฉันทั่วกันทุกคนเถิด

๖. พระบรมราโชวาท

พระราชทานที่โรงเรียนนายร้อยนายสิบ

ในวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานธงประจำกองทหารที่ศาลายุทธนาธิการแล้ว เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปยังโรงเรียนทหาร ซึ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ที่ริมวังสราญรมย์สำหรับฝึกหัดนักเรียนนายร้อยนายสิบ ซึ่งเป็นโรงเรียนนายร้อยชั้นปฐมอยู่ทุกวันนี้ ทรงเปิดโรงเรียนและเสด็จทอดพระเนตรสถานที่ทั่วแล้ว ก่อนที่จะเสด็จกลับคืนพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทนี้ แก่นายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ

ฉันได้เห็นและได้ตรวจดูการทหารทั้งปวงที่นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย มีตัวเธอเป็นต้น ได้พร้อมกันจัดการมาแล้วในวันนี้ คือหมู่ทหารที่ได้ยื่นแถวอยู่ในสนามกิตติ และห้องต่างๆ ของ กองทหารซึ่งตั้งอยู่ในศาลายุทธนาธิการกิตติ ทั้งโรงเรียนนายร้อยนายสิบซึ่งได้เดินพรมมาบัตัน เห็นว่าได้จัดการให้เจริญเรียบร้อยดีขึ้นเป็นอันมาก เป็นที่ให้เกิดความนิยมยินดีด้วยได้สมตั้งใจ ทุกประการ

แต่ขอตักเตือนไว้หน่อยหนึ่งว่า การทหารนั้นหลายคราวมาแล้ว แรกจัดการก็ตั้ง ตั้งแข็งแรงกวดขัน ครั้นลงปลายมือก็มักจะชวนชาอ่อนทรมไป จะจัดการอันใดขอให้ตั้งมั่น เป็นหลักฐานอย่าให้เป็นแต่การอวดกันมือหนึ่งคราวหนึ่ง จงป้องกันความเสื่อมทรมอย่าให้มี ให้เป็นต่อไปอีก การซึ่งได้จัดครั้งนั้นเห็นว่าได้ตั้งใจจะจัดให้เป็นหลักฐานมั่นคงกว่าแต่ก่อนๆ คุเป็นรากเง่าอันดี โดยความอุตสาหะของเธอที่ได้ทำมาแล้วนั้น ขอให้ระวังจัดการต่อไปให้ ได้สมตั้งใจประสงค์ของฉันที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

และขอให้เธอ และนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่ได้พร้อมกันจัดการทหาร ให้เห็นได้ว่ามีความเจริญขึ้นดังนี้ ได้รับความชอบใจของฉันทั่วกันทุกคนเถิด

๗. พระบรมราโชวาท

พระราชทานทหารเรือในเรือพระที่นั่งมหาจักรี

เมื่อปีระกานพศก ร.ศ. ๑๑๖ พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว เสด็จยุโรปด้วยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เมื่อเรือพระที่นั่งมหาจักรีแล่นไปในมหาสมุทร อินเดีย เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน เสด็จตรวจทหารเรือที่ไปโดยเสด็จในเรือพระที่นั่งแล้ว พระราชทานพระบรมราโชวาทนี้

เจ้าทั้งหลายซึ่งมาอยู่ที่นี่ ข้าขอบอกว่าคราวนี้เป็นคราวแรกที่เจ้าทั้งปวงได้มารับราชการในบ้านเมืองและในหมู่คน ซึ่งเป็นต่างประเทศต่างชาติต่างภาษา เป็นเมืองต่างประเทศ ที่เขาถือเอาชาติรักษาเกียรติยศขนบธรรมเนียมแบบแผนของเขาอย่างกวดขัน พวกเราก็คือ ชาติหนึ่งซึ่งได้มาอยู่ และจะไปในท่ามกลางคนต่างประเทศเหล่านี้ เพราะฉะนั้นขอให้เจ้า ทั้งปวงประพฤติตนจงดี และรักษาแบบแผนขนบธรรมเนียมโดยกวดขัน อย่าให้ชาติเตียนได้

ว่าพวกเราเป็นชาติเลวทราม และหมั่นสังเกตทำการตามหน้าที่ที่พึงปวง ให้เขาเห็นว่าเราเป็นคนในชาติหนึ่ง ถ้าผู้ใดไม่สบายหรือมีความเดือดร้อนอย่างใดให้มาบอกแก่เรา ที่มาด้วยกันในเที่ยวนี้ก็ไม่มากหมดด้วยกันเพียงสักสามร้อยคนเท่านั้น ให้ถือเสียว่าเป็นอย่างเช่นพี่น้องมาในเมืองต่างประเทศด้วยกันเถิด

๘. พระบรมราชาบาท

พระราชทานทหารเรือในเรือพระที่นั่งมหาจักรี

เมื่อเรือพระที่นั่งมหาจักรี เล่นไปถึงทะเลเตรียมศึกคราวเสด็จยุโรป เมื่อปีระกานพศก พ.ศ. ๒๔๔๐ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ตรงกับวันประสูติ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา ซึ่งเคยโปรดให้มีการเลี้ยงมาทุกๆ ปี จึงโปรดให้มีการเลี้ยงในเรือพระที่นั่ง เมื่อเลี้ยงแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชาบาทแก่ทหารเรือดังนี้

วันนี้เป็นวันที่เราเคยมีความยินดีที่ลูกชายอัษฎางค์ได้หายเจ็บ เฉพาะตรงในวันเกิดปีแรกซึ่งล่วงมา ๘ ปีแล้ว ตั้งแต่นั้นมาเราเคยได้ให้พวกเจ้าทั้งหลายได้มีส่วนความสนุกสนานด้วยเมื่อถึงกำหนดพิเศษนี้ เราจึงได้ขอให้กัปตันของเราจัดการให้เจ้ามีความสบายตามเคย เป็นที่พอใจเรามากที่ได้เห็นเจ้าทั้งหลายพอใจในการที่เราจัดวันนี้ เดียวนี้เราได้มาจากประเทศของเราไกลถึง ๖๐๐๐ ไมล์ คือไม่ต่ำกว่า ๒๘๘๐๐๐ เส้น มาถึงประเทศที่เขาได้เจริญแล้วด้วยวิชาการฝ่ายทะเล และการรุ่งเรืองด้วยการเล่าเรียนและการปกครอง กับทั้งป้องกันอันกวดขันในเขตแดนบ้านเมืองของเขา เพราะเขารักชาติและรักบ้านเมืองที่เขาเกิดของเขา เราขอเตือนให้เจ้าทั้งหลายตรึกตรองก่อนเวลาเราถึงฝั่งว่า ความเจริญรุ่งเรืองทั้งหลายนี้ ได้เกิดขึ้นเพราะความสังเกตแล้วคิดการประกอบและเล่าเรียนต่อๆ กันมา อาศัยความอุตสาหะและความเพียรเป็นที่ตั้งเท่านั้นเขาหาได้เป็นอย่างอื่นนอกจากเป็นมนุษย์เหมือนเราไม่ เราควรจะมีมานะว่าเราก็เป็นมนุษย์เช่นเรา ไม่ได้เลวกว่าเขาในการที่เกิดมานั้นเลย แต่เพราะว่าเรามีความรู้น้อยกว่าเท่านั้น จึงได้เห็นเป็นผิดกันบ้าง แต่เป็นการดีหนักหนาที่เขาไม่ได้ซ่อนเร้นความรู้เขาเลย

เราอยากรู้อันใดที่เราเรียนรู้ได้เหมือนเขาทั้งนั้น ต้องการอย่างเดียวแต่การต่อสู้เพื่อความเพียรเท่านั้น ที่จะให้วิเศษเสมอเขา เจ้ารู้หรือไม่คำพระพุทธเจ้าของเราทรงเตือนความประพฤติของมนุษย์ ที่กล่าวว่าเวลานร้อนนัก เวลานหนาวนัก เวลานเช้านัก เวลานเย็นนัก เป็นต้น เพื่อจะตัดการงานที่จะทำให้เข้าไป เกิดจากความเกียจคร้าน พระองค์ตรัสว่า คำเช่นนั้นเป็นทางมาของความฉิบหายไม่เป็นทางที่จะให้คนมีความเจริญขึ้นได้ทั้งความรู้และความสุขเลย เพราะฉะนั้นเจ้าจงคิดความสองข้อนี้ คือข้อ ๑ เราเป็นมนุษย์เหมือนเขา ไม่ได้เลวกว่าเขา ข้อ ๒ ความเกียจคร้านเช่นนั้นเป็นทางฉิบหาย ตามคำสอนของพระศาสดาของเรา ๒ อย่างนี้เป็นความจริงแท้

เจ้าจงไว้ตัวเจ้าให้กล้าหาญ เพราะเราเป็นมนุษย์อย่างเดียวกัน ไม่ควรเลยที่จะกลัวเกรงผู้ใดนอกจากผู้ซึ่งเป็นเจ้า และเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือตัวเจ้า ซึ่งเป็นผู้จะปกครองอุดหนุนแนะนำเจ้าให้ได้ประพฤติกการที่ถูกต้อง ซึ่งไม่แต่เฉพาะจะให้สำเร็จประโยชน์ความประสงค์ของคนๆ เดียวหรือหลายคน แต่จะให้เป็นคุณประโยชน์แก่ตัวเจ้าทั้งในปัจจุบันและภายหน้ากับทั้งเป็นเกียรติยศเป็นคุณต่อบ้านเมือง อันเป็นที่เกิดของเจ้าทั้งหลาย และเป็นทางที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อชาติของเราทั้งปวงสืบไปภายหน้าด้วย เพราะฉะนั้นความชั่วทั้งหลายที่ไม่ควรประพฤติเช่นกับเล่นเบี้ย เป็นต้น เจ้าควรจะละเว้นเสีย เรามีความเห็นชอบและพอใจนักที่ได้ทราบว่า ผู้บังคับการเรือได้ลงโทษแก่ผู้ประพฤติกการชั่วอันนี้ในเรือเรา เราขอเตือนว่าการเล่นเช่นนั้นไม่ใช่ความประพฤติของชาติเรา แต่ได้นำมาจากประเทศอื่น เป็นความประพฤติไปสู่ความฉิบหาย อันเราจะคิดเลิกลถอนเสียจากเมืองเรา เราบังคับเจ้าทั้งปวงเป็นอันขาด อย่าได้ประพฤติกการเล่นเช่นนั้นต่อไปเลย

เจ้าทั้งหลายจงมีใจต่อสู้ทำการในหน้าที่ของตน และต่อสู้สัจจการที่ได้เห็น และการที่ได้ทำในครั้งนี้อย่างตั้งใจว่า เจ้าทั้งหลายได้จากบ้านมาไกลปานนี้ไม่ได้มาเปล่า แต่จะเป็นผู้นำระเบียบการงานอันนี้กับทั้งความรู้ไปเป็นครูบอกเล่าพวกเราทั้งหลาย ให้ความรู้ดียิ่งขึ้นและช่วยกันยกชาติเราให้เจริญรุ่งเรืองด้วยวิชาและด้วยอำนาจ เสมอกับประเทศทั้งปวงที่เราจะได้เห็น เราจะได้ไม่ต้องน้อยหน้าเขา และจะได้มีความสุขมากขึ้น ไม่ควรเลยที่จะท้อใจว่ายังห่างไกลนักที่จะเหมือนกับเขา เพราะตั้งแต่ตัวเราลงไป อาศัยเจ้าทั้งปวงเป็นกำลัง

ด้วย ทำโดยเต็มกำลังและความเพียรจริงแล้วเราคงสมคิด ถึงจะไม่ได้เห็นเอง แต่คงเป็นทางเตียนที่ลูกหลานเราจะได้เห็นในภายหน้า

๕. พระบรมราชาโชวาท

พระราชทานกรมทหารบก

เมื่อปีระกานพศก ร.ศ. ๑๑๖ พ.ศ. ๒๔๔๐ ในงานสมโภชพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จกลับจากยุโรปคราวแรก กรมทหารบกพร้อมกันมีการประชุมสมโภชที่ศาลายุทธนาธิการเมื่อ ณ วันที่ ๕ มกราคม เวลานั้นนายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม นายพลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จยังศาลายุทธนาธิการ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ถวายชัยมงคลแทนทหารบก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบพระราชทานพระบรมราชาโชวาทดังนี้

คำของเธอซึ่งกล่าวแทนนายทหารและพลทหารทั้งปวงในกองทัพของเราเป็นที่จับใจอย่างยิ่ง เป็นความจริงใช้จะกล่าวเพื่อยกย่องตัวเอง ท่านทั้งหลายย่อมจะเห็นจริงอยู่แล้ว ว่าตัวเราไม่ได้เคยที่จะอยู่แห่งใด ปราศจากกองทัพทั้งปวงแวดล้อมอยู่โดยรอบ เราย่อมปนอยู่ในหมู่ท่านทั้งหลายเป็นนิตย์ เมื่อต้องไปจากผู้ซึ่งเราเคยเชื่อถือในความจงรักภักดี ซึ่งเรารู้ชัดเจนว่าสามารถจะเสียชีวิต เพื่อป้องกันอันตรายตัวเราและบ้านเมืองของตัวได้ ย่อมเป็นที่ว่าเหว่ ก็แต่เป็นข้อที่ควรระวังความคิดถึง ที่ตัวใดเคยไปเช่นนั้นได้ ด้วยมีความแน่ใจในหน้าที่ของท่านทั้งปวง ที่จะอยู่ในบ้านเมืองเรา เพื่อป้องกันรักษาการซึ่งเป็นสำคัญยิ่งกว่าตัวเราทีเดียว กล่าวคืออำนาจความปกครองของเราตลอดพระราชอาณาเขต ซึ่งเป็นข้อที่เรามีความห่วงใยยิ่งกว่าตัวเราเอง เพราะอันตรายอันใดซึ่งจะมีแก่ตัวเราในประเทศซึ่งเป็นไมตรีต่อเราทั้งหลายนั้น เราไม่มีความหวาดหวั่น ด้วยเชื่อในอริยาศัยไมตรีของพระเจ้าแผ่นดินและผู้ปกครองทั้งหลายทุกประเทศ กับทั้งราษฎรซึ่งเราได้ไปอยู่ในระหว่างเขาทั้งหลายเหล่านั้นอันเป็นผู้รู้เรื่องแล้วด้วยความรู้และความคิด แต่ความยินดียิ่งได้มาประสบพบเห็นท่านทั้ง

หลาย ซึ่งไม่เสื่อมทราลง ยังกลับบริบูรณ์เจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนทั้งนี้ ความยินดีของเรายิ่งทวีมากขึ้นกว่าที่เพิ่งแต่จะได้มาพบเห็นเหมือนอย่างเช่นแต่ก่อน เป็นเหตุให้เห็นว่า ความสามารถของผู้บัญชาการที่ได้ทำแล้วครั้งนี้ ควรเป็นที่เชื่อถือมั่นใจยิ่งนัก การทหารของเรา ถึงว่าเราไม่คิดที่จะไปปราบปรามประเทศหนึ่งประเทศใด คิดเพื่อแต่จะป้องกันรักษาพระราชอาณาเขต ก็ยังมีการที่จะต้องเพิ่มเติมแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก เมื่อเราได้เห็นความสามารถและความพร้อมเพรียงของท่านทั้งหลายทั้งนี้ ก็ทำให้มั่นใจว่าการทั้งหลายต่อไปคงสำเร็จได้ดังคิด การรับรองของท่านทั้งหลายซึ่งได้จัดแล้วในเวลานี้ อันเกิดจากน้ำใจอันซื่อตรงจงรักภักดี และด้วยกำลังกายอันเกิดด้วยอุทสาหะ เป็นที่พึงพอใจเราอย่างยิ่ง

ขอให้ท่านทั้งหลาย ได้รับความชอบใจอันเกิดขึ้นด้วยความสุขจิต และความรักใคร่ของเราต่อท่านทั้งปวงในกาลครั้งนี้

๑๐. พระบรมราโชวาท

พระราชทานกรมทหารเรือ

เมื่อ ณ วันที่ ๘ มกราคม ปีระกานพศก พ.ศ. ๒๔๔๐ ในคราวงานสมโภช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จกลับจากยุโรปนั้น กรมทหารเรือ มีนายพลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์ เป็นประธานจัดงานสมโภช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ เสด็จยังเรือพระที่นั่งมหาจักรี ซึ่งจัดเป็นเรือบัลลังก์ที่ประทับ ทอดหน้าสถานว่าการทหารเรือ ข้างฝั่งตะวันตก นายพลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์ กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสพระราชทานพระบรมราโชวาทนี้

ความปรารถนาอันดีของท่านทั้งหลายผู้เป็นนายทหารเรือ ซึ่งได้กล่าวแล้วด้วยถ้อยคำอันไพเราะ การรับรองทั้งหลายอันครึกครื้น ที่ท่านทั้งหลายได้มีน้ำใจจัดขึ้นเป็นการต้อนรับ เป็นที่พอใจเราอย่างยิ่ง ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความชอบใจของพระราชินี อันควบด้วยกับเรา อันมีต่อท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

เราไม่อาจที่จะเว้นเสียไม่กล่าวถึงความเบิกบานในใจเราอันได้เกิดขึ้นในเวลานี้ เมื่อระลึกถึงเวลาที่เราได้ไปในเรือมหาจักรี พร้อมด้วยพลทหารเรือของเราเอง ในระยะทางที่ไกลถึงฝ่ายหนึ่งของโลก คิดกำหนดแต่ที่เรือได้เดินถึง ๓๑,๒๑๔ ไมล์ หรือ ๓,๓๐๗ โยชน์ ๒ เส้น ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่ชาวเราได้เดินเรือโดยระยะยาวที่สุดและไปในท่ามกลางมหาสมุทรอันใหญ่ ถึงประเทศทั้งหลายที่ต่างชาติต่างภาษา เรืออันได้แขวนธงชาติเราได้ไปทอดอยู่ในท่าแห่งประเทศทั้งหลายนั้น โดยมีส่งางดงาม และได้เข้าไปในเวลาประชุมตรวจเรือรบที่กรุงอิงแลนด์ เรามีเหตุที่ควรจะยินดี เพราะได้เห็นเป็นพยานชัดว่า พลทหารเรือของเรา มีความสามารถในหน้าที่ของเขาแท้ทีเดียว และมีความยินดีที่จะระลึกว่า ตลอดเวลาที่ไป คนเหล่านั้นได้มีความสุขสบาย ไม่มีผู้ใดเป็นอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กลับมาถึงบ้านเมืองโดยความสะดวก เป็นการที่ควรจะยกย่องสรรเสริญว่า เขาทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีและเอื้อเฟื้อต่อการทำงานในหน้าที่ของตัว เป็นผู้ที่มีน้ำใจของอาจ ไปในประชุมคนต่างประเทศโดยความกล้าหาญ และได้ประพาศิตนดีแล้ว เป็นที่พอใจอย่างยิ่ง

ฝ่ายนายทหารและพลทหารเรือ ที่อยู่รักษาพระนครก็ได้รับการทักท้วง เป็นที่มั่นคงเรียบร้อยดีทุกประการ เป็นอันสมควรที่จะยกย่องสรรเสริญอีกฝ่ายหนึ่ง เราหวังใจว่าความสามารถของกรมทหารเรือที่ได้ปรากฏแล้วในครั้งนี้ จะไม่เป็นแต่การที่ยินดีพอใจในการที่ล่วงไปแล้วเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ทำให้ก่อเกิดความยินดีและเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองของเราสืบไปภายหน้า ดังตัวอย่างอันดีที่ได้เห็นมาแล้วนั้น

๑๑. พระบรมราโชวาท

พระราชทานที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก

เมื่อ ณ วันที่ ๕ มกราคม ปีชวดโทศก ร.ศ. ๑๑๙ พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพระราชทานรางวัลนักเรียนนายร้อย นายพันเอกพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช เสนาธิการทหารบก กราบบังคมทูลรายงานแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มีพระราชดำรัสตอบพระราชทานพระบรมราโชวาทดังนี้

เรามีความยินดี ที่ได้เห็นผลแห่งความเจริญของกองนักเรียนนายร้อยและนายสิบทหารบก ซึ่งได้มีความเจริญดีแปลกขึ้นกว่าเก่า อันได้แก้ไขเพิ่มเติมให้มีจำนวนพลนักเรียนมากขึ้นกว่าปีก่อน ความเจริญได้มีปรากฏว่าการที่มีพลนักเรียนมากขึ้นถึงเพียงไรก็ดี ความฝึกหัดก็ไม่เสื่อมทรามลดถอยลง คงดีแปลกขึ้นเสมอ ถึงแม้ว่ามีจำนวนพลนักเรียนนายร้อยมากจนเกินอัตรา ก็ยังหาเกินกว่าความต้องการไม่ แต่เขามักกล่าวว่า การที่มีทหารมากก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด อันที่ได้กล่าวต้งนี้ก็เป็นด้วยความคิดสั้น ธรรมดาที่จะปกป้องรักษาพระนครก็ต้องอาศัยกำลัง เราหวังใจว่ากองทัพบกสยามคงจะมีความเจริญดียิ่งขึ้นไปสู่ทางอันสูง และเรามีความชอบใจในผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ และเสนาริการทหารบกและท่านทั้งหลาย อันได้มีหน้าที่รักษาการในกรมทหารบกทั่วไปด้วย.

๑๒. พระบรมราโชวาท

พระราชทานกรมทหารบก

เมื่อปีเถาะเบญจศก ร.ศ. ๑๒๒ พ.ศ. ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระชนมพรรษาครบ ๕๐ ปี ในโอกาสขัตติยมงคลสมัยนี้ ข้าราชการในกรมทหารบก มีความยินดีพร้อมกันจัดทำพระคทาจอมพลทูลเกล้าฯ ถวาย เสด็จออกกราบพระคทาที่ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อ ณ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน นายพลโท พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลและถวายพระคทา เมื่อทรงรับแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มีพระราชดำรัสตอบพระราชทานพระบรมราโชวาทดังนี้

เรามีความโสมนัสปราโมทย์ยิ่งนัก ที่ได้ฟังคำอำนวยพรอันกล่าวแล้วนั้น เป็นที่จับใจในถ้อยคำสำแดงความจงรักภักดี และปฏิญาณความตั้งใจที่จะรักษาชาติศาสนาและบ้านเมือง อันท่านทั้งหลายได้กระทำให้ปรากฏเป็นพยานเห็นจริงมาแล้วนั้น แท้จริงทุกประเทศทั่วโลกแต่โบราณมา ย่อมยกย่องว่าทหารเป็นจำพวกที่มีเกียรติยศสูงเกียรติยศใหญ่ จนคำว่า ขัตติยหรือกษัตริย์ ซึ่งเป็นคำหมายชาติของคนพวกหนึ่งซึ่งเป็นทหาร ได้ใช้เป็นคำเรียกพระเจ้าแผ่นดินทั่วไป ว่าพระมหากษัตริย์คือท่านผู้เป็นทหารใหญ่เช่นนั้น ถือว่าเป็นคำยกย่อง

อย่างสูงซึ่งจะพึงยกย่องได้ ซึ่งทหารเป็นผู้แปลกจากโจรก็เพราะเป็นผู้มีความสัตย์ถ่อมมั่นใน
 ธรรมของทหาร คือใช้ศัสตราอาวุธในการที่ตั้งใจไว้ เช่นรักษาชาติ ศาสนาและบ้านเมือง
 เป็นต้น มีความกล้าหาญไม่คิดแก่ความยากไม่คิดแก่ชีวิต ในการที่จะรักษารัษฎาธรรม และ
 ประเพณีของทหารเช่นนี้ ท่านทั้งหลายกล่าวคำปฏิญาณเฉพาะหน้า เนื่องในคำให้พรครั้งนี้
 จึงเป็นเหตุให้เกิดความยินดีเป็นอันมาก

คทา อันท่านทั้งหลายมอบให้เราเวลานี้ เราถือว่าเป็นเกียรติยศใหญ่แก่ตัวเรา
 และถือว่าเป็นพยานในความพอใจของท่านทั้งปวง ที่เราได้เป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ในหมู่ท่าน
 ทั้งหลาย เรารับคทาจอมพลอันนี้ด้วยความตั้งใจ ที่จะทำนุบำรุงการทหารให้เจริญยิ่งขึ้น
 โดยสามารถอันไม่เฉพาะแต่จะเป็นประโยชน์ ในการทหารฝ่ายเดียว ย่อมเป็นประโยชน์ทั่วไป
 ในความสุขของประชาราษฎรและอิสราภาพของชาติ และบ้านเมืองด้วย เพราะเหตุที่การทหาร
 ย่อมเป็นการสำหรับรักษาความสงบราบคาบทั่วไป จะชักนำให้ท่านทั้งหลายได้ถึงที่มีเกียรติยศ
 อันรุ่งเรืองสมควรแก่หน้าที่ทุกเมื่อ

ขอให้ท่านทั้งปวงรับความชอบอันลึกซึ้งของเรา ในการที่ได้ให้คทาจอมพลและ
 อำนาจพรอันพึงใจในครั้งนี้.

๑๓. พระบรมราโชวาท

พระราชทานที่โรงเรียนนายร้อยมัธยม

เมื่อปีระกาเอกศก ร.ศ. ๑๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๒ เปิดโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม ซึ่ง
 สร้างใหม่ที่ถนนราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดโรงเรียน เมื่อ
 ณ วันที่ ๒๖ ธันวาคมเวลาบ่าย ๔ โมง นายพลเอก พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรี-
 สรุเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ กราบบังคมทูลรายงานการก่อสร้างโรงเรียน และขอ
 พระราชทานพระบรมราชานุญาตเปิดโรงเรียน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ มีพระราชดำรัส
 พระราชทานพระบรมราโชวาทดังนี้

บรรดากิจการทั้งปวงที่ได้ตั้งขึ้นใหม่ ภายในสี่สิบปีที่ผ่านมาแล้ว โรงเรียนนายร้อย
นี้เป็นที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเรามีเหตุที่จะชื่นชมยินดีโดยเฉพาะเป็น ๒ ภาค ที่ได้เห็นการสำเร็จและ
จะได้สั่งให้เปิดโรงเรียนในวันนี้

เพราะเหตุว่าความบกพร่องของการทหารในกรุงสยามย่อมเป็นสำคัญในเรื่องไม่มีตัว
นายที่พอจะบังคับบัญชาและสำรองในเวลาเมื่อมีราชการ จึงเป็นข้อสำคัญอันได้ดำริจัดการโดย
กวดขัน แต่สถานที่ตั้งของโรงเรียนเดิมคับแคบไม่พอที่จะขยายการให้ใหญ่ได้ ในเวลาผู้
บัญชาการได้ไปค้าขายราชการพิเศษในประเทศยุโรป เราจึงได้ตั้งหน้าหาที่ที่จะขยายการโรงเรียน
นี้ และได้เลือกจัดเองเอาที่นี้เป็นโรงเรียน ด้วยเห็นว่าจะเป็นที่เหมาะแก่การใหญ่ไปภายหน้า
ส่วนกรมทหารบกได้จัดการด้วยความคิดและสติปัญญา ผ่อนผันทำการเป็นลำดับมาจนสำเร็จ
เรียบร้อยแล้ว ใช้แต่ได้ทำสำเร็จแต่สถานที่โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยมนี้เมื่อใด ได้จัดการ
เล่าเรียนของนักเรียนเจริญยิ่งขึ้นจนได้ผลดีปรากฏ มีนักเรียนออกเป็นนายทหารเป็นจำนวน
มากกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะผู้บัญชาการโรงเรียนเป็นผู้มีความรู้ประกอบด้วยความ
อุตสาหะ ใช้ความรู้ความคิดอันดี จนนับว่าโรงเรียนนี้เป็นที่ตั้งแห่งความมั่นคงของกองทหาร
ในพระราชอาณาจักร จึงเป็นเหตุที่เราอดชอบใจความคิดตัวเอง และยกย่องสรรเสริญความ
ชอบความดีของผู้บัญชาการยุทธนาธิการ และผู้บัญชาการโรงเรียนไม่ได้ นับว่าได้จัดการ
ตั้งหลักฐานกำลังของกรุงสยามขึ้นได้สำเร็จแล้ว เมื่อความคิดคั่นกลางได้ดำเนินเช่นนี้ก็เป็น
ท่าทางซึ่งเราจะได้มีความคิดถึงคั่นยอด คือมีโรงเรียนชั้นอุดมต่อไปในภายหน้าอีกด้วย

อนึ่งในวันนี้ได้มาเห็นบุตรผู้มีบรรดาศักดิ์มีตระกูล และบุตรประชาชนชาวเราทั้ง
หลาย ได้ตั้งอยู่ในที่เล่าเรียนร่วมกัน และด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งจะทำกิจการอัน
ประเสริฐซึ่งเป็นหน้าที่ของเราทุกคนแต่เจ้าแผ่นดินลงไป คือ ต้องปฏิบัติรักษาความอิสราภาพ
ของบ้านเมืองเรา อันจะให้สำเร็จมิได้นอกจากมีกำลังเช่นนี้ ทำให้เกิดปีติซาบซ่านในใจ รู้สึก
ว่าการใหญ่ของเราได้หยั่งรากลงเป็นรูปแล้ว ยังแต่จะออกดำเนินไปข้างหน้าโดยลำดับ ไม่เป็น
การจำเป็นที่เราจะต้องกล่าวแก่ท่านทั้งหลาย ผู้มีหน้าที่ฝ่ายการทหารและนักเรียนทั้งปวง ว่า
การโรงเรียนนายร้อยนี้เป็นสำคัญเพียงไร เพราะเป็นที่ตั้งแห่งการบังคับบัญชา และเป็น

หัวหน้านำกำลังทหารต่อสู้ด้วยข้าศึก ท่านทั้งหลายคงจะไม่มีความย่อหย่อนในที่จะจัดการ
โรงเรียนนี้ให้เจริญยิ่งขึ้น นักเรียนทั้งหลายจะได้รับความรู้สูงขึ้น

ด้วยความยินดีเบิกบานใจอันนี้ เราขอส่งประกาศเปิดโรงเรียนนี้ด้วยทางราชการ
แต่บัดนี้ ขออำนาจพระแก่โรงเรียนให้ตั้งมั่นสมบูรณ์สืบไป ขอให้ครูและนักเรียนทั้งปวงได้รับ
ผลอันเป็นสิริสวัสดิ์ และขอให้ความเจริญจงมีแก่กองทัพบกของเรา

๑๔. พระบรมราโชวาท

พระราชทานนักเรียนนายร้อยทหารบก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเปิดโรงเรียนนายร้อยมัธยม เมื่อ
ณ วันที่ ๒๖ ธันวาคม ปีระกาเอกศก ร.ศ. ๑๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อเสร็จการพิธีและทอด
พระเนตรสถานที่ตลอดแล้ว เสด็จประทับรถพระที่นั่งที่หน้าแถวนักเรียนนายร้อย นายเต็ม
หัวหน้านักเรียน กราบบังคมทูล แสดงความจงรักภักดี ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในนามของ
นักเรียนทั้งปวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ มีพระราชดำรัสพระราชทานพระบรมราโชวาท
ดังนี้

เรามีความยินดีที่ได้ฟังถ้อยคำ ซึ่งหัวหน้านักเรียนได้กล่าวในนามของเจ้าทั้งหลาย
โดยฉาดฉาน เรามีความปลื้มใจเป็นอันมากที่ได้เห็นนักเรียนประชุมอยู่พร้อมกันในที่นี้เป็น
จำนวนมาก เพราะการทหารนั้นที่จะสำเร็จไปได้ก็โดยที่ผู้มีบังคับบัญชาควบคุมให้พอแก่การ
ถึงแม้ว่าเราจะมีพลทหารมากมายเท่าใดก็ดี แต่ไม่มีผู้ที่จะควบคุมทหารเหล่านั้นเข้าสนามรบ
ทหารเหล่านั้นก็ไม่สามารถจะได้ชัยชนะแก่ข้าศึกได้เลย ย่อมต้องอาศัยนายทหารที่มีความรู้
และมีสติปัญญาสามารถที่จะนำไปสู่ชัยชนะได้ และควบคุมบังคับบัญชาในเวลาปรกติ ก็นาย
ทหารนั้นจะได้มาจากไหนเล่า ก็ต้องได้จากโรงเรียนนายร้อย คือจากพวกเจ้านี้เอง เพราะ
ฉะนั้นเจ้าทั้งหลายจงตั้งอุสาหะพยายามในการเล่าเรียนวิชาของตนให้ดีเถิด เตรียมการที่จะ
ทำหน้าที่ซึ่งสำคัญที่สุด ซึ่งถ้าพูดในทางทำการให้แก่เจ้าแผ่นดิน ก็เป็นการฉลองพระเดช
พระคุณที่สุดยิ่งกว่าอย่างอื่น คือหน้าที่ป้องกันความอริสราพของบ้านเกิดเมืองนอนของเรา

ขอให้เจ้าทั้งหลายมีความสุขสวัสดิ์ เล่าเรียนวิชาโดยสะดวกแล้วและออกทำราชการ
เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนและเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองสืบไปตลอดชั่วกาลนาน.

๑๕. พระบรมราโชวาท

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

ขอจดหมายคำสั่งตามความประสงค์ให้แก่ลูก บรรดาซึ่งจะให้ออกไปเรียนหนังสือ
ในประเทศยุโรป จงประพฤติตามโอวาทที่จะกล่าวต่อไปนี้

๑. การซึ่งจะให้ออกไปเรียนครั้งนี้ มีความประสงค์มุ่งหมายแต่จะให้ได้วิชาความรู้
อย่างเดียว ไม่มุ่งหมายจะให้เป็นที่เกียรตินิยมชื่อเสียงอย่างหนึ่งอย่างใด ในชั้นซึ่งยังเป็นผู้เรียน
วิชาอยู่นั้นเลย เพราะฉะนั้นที่จะไปครั้งนี้ อย่าให้ไว้อย่างเป็นเจ้า ให้ถือเอาบรรดาศักดิ์เสมอ
ลูกผู้มีตระกูลในกรุงสยาม คืออย่าให้ใช้อิสริยยศไฮเนสปรีนส์นำหน้าชื่อ ให้ใช้แต่ชื่อเดิมของ
ตัวเฉย ๆ เมื่อผู้อื่นเขาจะถามหน้าชื่อหรือจะถามท้ายชื่อ ตามธรรมเนียมอังกฤษเป็นมิสเตอร์
หรือเอสไควร์ก็ตามทีเถิด อย่าคัดค้านเขาเลย แต่ไม่ต้องใช้คำว่านายตามอย่างไทย ซึ่งเป็น
คำนำของลูกขุนนางที่เคยใช้แทนมิสเตอร์ เมื่อเรียกชื่อไทยในภาษาอังกฤษบ่อย ๆ เพราะว่า
เป็นภาษาไทยซึ่งจะทำให้เป็นที่พิ่งชัด ๆ หนีไป

ขออธิบายความประสงค์ข้อนี้ให้ชัดว่า เหตุใดจึงได้ไม่ให้ไปเป็นยศเจ้า เหมือนอา
ของตัวที่เคยไปแต่ก่อน ความประสงค์ข้อนี้ใช้ว่าจะเกิดขึ้นเพราะไม่มีความเมตตากรุณาหรือ
จะบิดบังซ่อนเร้นไม่ให้รู้ว่าเป็นลูกอย่างนั้นเลย พ่อคงรับว่าเป็นลูก และมีความเมตตากรุณา
ตามธรรมดาที่บิดาจะกรุณาต่อบุตร แต่เห็นว่าซึ่งจะเป็นยศเจ้าไปนั้นไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่
ตัวนัก ด้วยธรรมดาเจ้านายฝ่ายเขามีน้อย เจ้านายฝ่ายเรามีมาก ข้างฝ่ายเขามีน้อยตัวก็ยกย่อง
ทำนุบำรุงกันใหญ่โตมากกว่าเรา ฝ่ายเราจะไปมียศเสมออยู่กับเขา แต่ความบริบูรณ์และยศ
ศักดิ์ไม่เต็มเท่าเหมือนอย่างเขา ก็จะเป็นที่น้อยหน้าและเห็นเป็นเจ้านายเมืองไทยเลวไป และ
ถ้าเป็นเจ้านายแล้วต้องรักษาศักดิ์ในกิจการทั้งปวง ที่จะทำทุกอย่าง เป็นเครื่องล่อตาล่อห
คนทั้งปวงที่จะให้พอใจดูพอใจฟัง จะทำอันใดก็ต้องระวังตัวไปทุกอย่าง ที่สุดจนจะซื้อจ่าย

อันใดก็แพงกว่าคนสามัญ เพราะเขาถือว่ามั่งมี เป็นการเปลืองทรัพย์ในที่ไม่ควรจะเปลือง เพราะเหตุว่าถึงจะเป็นเจ้าศักดินาไพร่ก็คือนั่งอยู่ในประเทศมิใช่บ้านเมืองของตัว ก็ไม่มีอำนาจที่จะทำฤทธิ์เดชอันใดไปผิดกับคนสามัญได้ จะมีประโยชน์อยู่นิดหนึ่งแต่เพียงเข้าที่ประชุมสูงๆ ได้ แต่ถ้าเป็นลูกผู้มีตระกูลก็จะเข้าในที่ประชุมสูงๆ ได้เท่ากันกับเป็นเจ้านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงขอห้ามเสียว่าอย่าได้ไปอวดอ้างเอง หรืออย่าให้คนใช้สอยอวดอ้างว่าเป็นเจ้านายอันใด จงประพฤติให้ถูกต้องตามคำสั่งนี้

๒. เงินค่าที่จะใช้สอยในการเล่าเรียนกินอยู่แห่งหนึ่งนั้น จะใช้เงินพระคลังข้างที่ คือเงินที่เป็นส่วนสิทธิขาดแก่ตัวพระองค์เอง ไม่ใช่เงินที่สำหรับจ่ายราชการแผ่นดิน เงินรายนี้ได้ฝากไว้ที่แบงก์ซึ่งจะได้มีคำสั่งให้ราชทูตจ่ายเป็นเงินสำหรับเรียนวิชาชั้นต้น ๕ ปี ละ ๓๒๐ ปอนด์ เงิน ๑๖๐๐ ปอนด์ สำหรับเรียนวิชาชั้นหลังอีก ๕ ปี ละ ๔๐๐ ปอนด์ เงิน ๒๐๐๐ ปอนด์ รวมเป็นกนละ ๓๖๐๐ ปอนด์ จะได้รู้วิชาเสร็จสิ้นอย่างช้าใน ๑๐ ปี แต่เงินนี้ฝากไว้ในแบงก์คงจะมีดอกเบี้ยมากขึ้น เหลือการเล่าเรียนแล้วจะได้ใช้ประโยชน์ของตัวเองตามชอบใจ เป็นส่วนยกให้ เงินส่วนของใครจะให้ลงชื่อเป็นของผู้นั้นฝากเอง แต่ในกำหนดยังไม่ถึงอายุ ๒๑ ปีเต็ม จะเรียกเอาเงินใช้สอยเองมิได้ จะต้องผู้จัดการแทนไว้ที่นอกให้เป็นผู้ช่วยจัดการไป เงินฝากไว้แห่งใดเท่าใด และผู้ใดเป็นผู้จัดการ จะได้ทำหนังสือมอบให้อีกฉบับหนึ่ง สำหรับที่จะได้ไปทวงเอาในเวลาต้องการได้

การซึ่งใช้เงินพระคลังข้างที่ ไม่ใช่ เงินแผ่นดิน อย่างเช่นเคยจ่าย ให้เจ้านาย และบุตรข้าราชการไปเล่าเรียนแต่ก่อนนั้น เพราะเห็นว่าพ่อมีลูกมากด้วยกัน การซึ่งให้มีโอกาสและให้ทุนทรัพย์ซึ่งจะได้เล่าเรียนวิชานี้เป็นทรัพย์มรดกอันประเสริฐดีกว่าทรัพย์สินเงินทองอื่น ๆ ด้วย เป็นของติดตัวอยู่ได้ไม่มีอันตรายที่จะเสื่อมสูญ ลูกคนใดที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็ดี หรือไม่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็ดี ก็จะต้องส่งออกไปเรียนวิชาทุกคนตลอด โอกาสที่จะเป็นไปได้เหมือนหนึ่งได้แบ่งทรัพย์มรดกให้แก่ลูกเสมอๆ กันทุกคน ก็ถ้าจะใช้เงินแผ่นดินสำหรับให้ไปเล่าเรียน แก่ผู้ซึ่งไม่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กลับมาไม่ได้ทำราชการคุ้มกับเงินแผ่นดินที่ลงไป ก็จะเป็นที่ติเตียนของคนบางจำพวกว่ามีลูกมากเกินไป จนต้องใช้เงินแผ่นดินเป็นค่าเล่าเรียนมากมายเหลือเกิน แล้วข้าไม่เลือกพื้นเอาแต่ที่เฉลียวฉลาดจะได้ราชการ คนโง่คนเงา

ก็เอาไปเล่าเรียนให้เปลืองเงิน เพราะค่าที่เป็นลูกของพ่อไม่อยากจะให้มีมรดกที่พุดติเตียน
เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยซึ่งจะสงเคราะห์แก่ลูกให้ทั่วถึงโดยเที่ยงธรรมนี้ จึงมิได้ใช้เงิน
แผ่นดิน

อีกประการหนึ่งเล่า ถึงว่าเงินพระคลังข้างที่นั่นเอง ก็เป็นเงินส่วนหนึ่งในเงิน
แผ่นดินเหมือนกัน เว้นแต่เป็นส่วนที่ยกให้แก่พ่อใช้สอยการในครัว มีทำการกุศลและสงเคราะห์
บุตรภรรยาเป็นต้น เห็นว่าการสงเคราะห์ด้วยเล่าเรียนดังนี้เป็นดีกว่าอย่างอื่น ๆ จึงได้เอาเงิน
รายนี้ใช้เป็นการมีคุณต่อแผ่นดิน ที่ไม่ต้องแบ่งเงินแผ่นดินมาใช้เป็นค่าเล่าเรียนขึ้นอีกส่วนหนึ่ง
และพ้นจากการคัดค้านต่าง ๆ เพราะเหตุที่พ่อได้เอาเงินส่วนที่พ่อจะได้ใช้เองนั้นออกให้เล่า
เรียน ด้วยเงินรายนี้ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะแทรกแซง ว่าควรใช้อย่างนั้นไม่ควรใช้อย่างนั้นได้เลย

๓. จงรู้สึกตัวเป็นนิจเกิด ว่าเกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่
เป็นการจำเป็นเลยที่ผู้ใดจะเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น จะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่จะหาเกียรติยศชื่อ
เสียงและทรัพย์สินสมบัติ ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อน เจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการได้
ยากกว่าลูกขุนนาง เพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดาศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำ ๆ
ซึ่งเป็นกระโถนแรก คือเป็นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็กเป็นต้น ก็ไม่ได้เสียแล้ว จะไปตั้ง
แต่งให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่จะทำการในตำแหน่ง
นั้นไปได้ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจ้านายจะเป็นผู้ใดทำราชการมีชื่อเสียงดี ก็อาศัยได้แต่
สติปัญญาความรู้และความเพียรของตัว เพราะฉะนั้นจึงอุทิศสาหะเล่าเรียนโดยความเพียรอย่าง
ยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัว และโลกที่ตัวได้มาเกิด ถ้า
จะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้วหนึ่ง ๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบายดังนี้ จะไม่ผิดอันใดกับ
สัตว์ดิรัจฉานอย่างเลวนัก สัตว์ดิรัจฉานมันเกิดมากิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บางอย่าง
ยังมีหนังมีเขามิกระดูกเป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติก้อย่างเช่นสัตว์ดิรัจฉานแล้ว จะ
ไม่มีประโยชน์อันใด ยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉานบางพวกไปอีก เพราะฉะนั้นจึงอุทิศสาหะที่จะเรียนวิชา
เข้ามาเป็นกำลัง ที่จะทำตัวให้ดีกว่าสัตว์ดิรัจฉานให้จงได้ จึงจะนับว่าเป็นการได้สนองคุณพ่อ
ซึ่งได้คิดทำนุบำรุงเพื่อจะให้ดีตั้งแต่เกิดมา

๔. อย่าได้ถือตัวว่า ตัวเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่อาจต่อสู้หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติกการชั่วทั้งนั้น คงจะเป็นโทษแก่ตัวลูกนั่นเอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะฉะนั้นจึงรู้เถิดว่าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใด จะได้รับโทษโดยทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย อีกประการหนึ่งชีวิตสังขารของมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืดยาวเหมือนเหล็กเหมือนศิลา ถึงโดยว่าจะมีพ่ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่มีได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤติกความชั่วเสียแต่ในเวลามีพ่ออยู่แล้ว โดยจะปิดบังซ่อนเร้นอยู่ได้ด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาไม่มีพ่อความชั่วนั้นคงจะปรากฏเป็นโทษติดตัวเหมือนเงาตามหลังอยู่ไม่ขาด เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนอ่อนน้อมว่าง่ายสอนง่าย อย่าให้เป็นทูลีมานะไปในทางที่ผิด จงประพฤติกตัวหันหาทางที่ชอบที่ถูกอยู่เสมอเป็นนิจเถิด จงละเว้นทางที่ชั่วซึ่งรู้ได้เองแก่ตัว หรือมีผู้ชักเตือนแนะนำให้รู้แล้วอย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้เลยเป็นอันขาด

๕. เงินทองที่จะใช้สอยในค่ากินนุ่งห่มหรือใช้สอยเบ็ดเสร็จทั้งปวง จงเข้มงวดเข้มใช้แต่เพียงที่พ่ออนุญาตให้ใช้ อย่าทำใจโตมือโตสุรุ่ยสุร่าย โดยถือตัวว่าเป็นเจ้านายมั่งมีมาก หรือถือว่าพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินมีเงินทองถมไป ขอบอกเสียให้รู้แต่ต้นมีว่าถ้าผู้ใดไปเป็นหนี้มา จะไม่ยอมใช้หนี้ให้เลย หรือถ้าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้ จะไม่ใช้เปล่าโดยไม่มีโทษแก่ตัวเลย พึงรู้เถิดว่าต้องใช้หนี้เมื่อใด ก็จะต้องรับโทษเมื่อนั้นพร้อมกัน อย่าเชื่อถ้อยคำผู้ใด หรืออย่าหมายใจว่าโดยจะใช้สุรุ่ยสุร่ายไปเหมือนอย่างเช่นคนเขาไปแต่ก่อน ๆ แต่พ่อเขาเป็นขุนนางเขายังใช้กันได้ไม่ว่าไรกัน ถ้าคิดดังนั้นคาคดังนั้นเป็นผิดแท้ทีเดียว พ่อรักลูกจริงแต่ไม่รักลูกอย่างชนิดนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าถ้าจะรักอย่างนั้นตามใจอย่างนั้น จะไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัวลูกผู้ได้รับความรักนั้นเลย เพราะจะเป็นผู้ไม่ได้วิชาที่ปรารถนาจะให้ได้ จะไปได้แต่วิชาที่จะทำให้เสียชื่อเสียงและได้รับความร้อนใจอยู่เป็นนิจ จงนึกไว้ให้เสมอว่าเงินทองที่แลเห็นมาก ๆ ไม่ได้เป็นของหามาได้โดยง่ายเหมือนเวลาที่จ่ายไปง่ายนั้นเลย เงินที่ส่วนตัวได้รับเบี้ยหวัดหรือเงินกลางปีอยู่เสมอนั้น ก็ด้วยอาศัยเป็นลูกพ่อ ส่วนเงินที่พ่อได้หรือลูกได้เพราะพ่อ

นั้น ก็เพราะอาศัยที่พ่อเป็นผู้ทำนุบำรุงรักษาบ้านเมือง และราษฎรผู้เจ้าของทรัพย์สินนั้นก็เฉลี่ย
 เรียรายกันมาให้ เพื่อจะให้เป็นการกำลังที่จะหาความสุขคุ้มกับค่าที่เห็นคเหน้อย ที่ต้องรับการใน
 ตำแหน่งอันสูง ก็เป็นผู้รักษาความสุขของเขาทั้งปวง เงินนั้นไม่ควรจะนำมาจำหน่ายในการ
 ที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และเป็นการไม่มีคุณกลับให้โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการจำเป็น
 ที่จะต้องใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตน และผู้อื่นในทางชอบธรรม ซึ่งจะเอาไป
 กอบโกยใช้หนี้ให้แก่ผู้ทำความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้นสมควรอยู่หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่า
 ไม่ยอมที่จะใช้หนี้ให้ โดยว่าจะต้องใช้ให้ก็ต้องมีโทษเป็นประกันมั่นใจว่าจะไม่ต้องใช้อีก
 เพราะจะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้นจึงจะยอมใช้ให้ได้ ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสีย
 เท่านั้น ใช้จะใช้ให้โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตร เมื่อมีความยินดีต่อความประพฤติของ
 บุตรนั้นเลย เพราะฉะนั้นจึงจำไว้ตั้งใจอยู่ให้เสมอว่าตัวเป็นคนจน มีเงินใช้เฉพาะแต่ที่จะ
 รักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่มั่งมีเหมือนใคร ๆ อื่น และไม่เหมือนกับผู้ดีฝรั่ง
 เลย ผู้ดีฝรั่งเขามั่งมีสืบตระกูลกันมาด้วยได้ดอกเบี้ยค่าเช่าต่าง ๆ ตัวเองเป็นผู้ได้เงินจากราษฎร
 เสีย พอสสมควรที่จะเลี้ยงชีวิตและรักษาเกียรติยศเท่านั้น อย่าไปอวดมั่งอวดมีทำเทียมเทียม
 เขาให้ฟังชานไปเป็นอันขาด

อีกอย่างหนึ่ง จะนึกเอาเองว่าถึงโดยเป็นหนี้สินลงอย่างไร พ่อจะไม่ใช้หรือจะให้
 ใช้ก็กลัวต้องทำโทษ คิดว่าเงินทองของตัวที่ได้ปีหนึ่ง ๆ มีอยู่ทั้งเบี้ยหวัดและเงินกลางปี เวลา
 ออกไปเรียนไม่ได้ใช้เงินรายนี้เก็บรวมอยู่เปล่า ๆ จะเอาเงินรายนี้ใช้หนี้เสีย ต่อไปก็คงได้
 ทุกปี ซึ่งจะคิดอย่างนี้แล้วและจ่ายเงินทองจนต้องเป็นหนี้กลับเข้ามานั้น ก็เป็นการไม่ถูก
 เหมือนกัน เพราะว่าผลประโยชน์อันใดที่จะได้อยู่ในเวลามีพอกับเวลาไม่มีพอนั้น จะถือเอา
 เป็นแน่ว่าจะคงที่อยู่หนี้ไม่ได้ และยิ่งเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ก็จะมีบ้านเรือนบุตรภรรยามากขึ้นคงต้อง
 ใช้มากขึ้น เงินที่จะได้นั้น บางทีก็จะมีพอส จะเชื่อว่าวิชาที่ตัวไปเรียนจะเป็นเหตุให้ได้ทำ
 ราชการได้ผลประโยชน์ทันใช้หนี้ก็เชื่อไม่ได้ เพราะเหตุที่ตัวเป็นเจ้านาย ถ้าบางทีจะเป็น
 เวลาที่ขัดข้องเพราะเป็นเจ้านายนั้นก็ทำอะไรไม่ได้เลย ถ้าจะหนี้ไปข้างทำมาหากิน ซึ่ง
 เป็นการยากที่จะทำ เพราะเป็นเจ้าเหมือนกัน คือไปรับจ้างเขาเป็นเสมียนไม่ได้เป็นต้น เมื่อ
 ทุนรอนที่มีเอาไปใช้หนี้เสียหมดแล้ว จะเอาอันใดเป็นทุนรอนทำมาหากินเล่า เพราะฉะนั้น

จึงว่าถ้าจะคิดใช้อย่างเช่นนี้ซึ่งตัวจะคิดเห็นว่าเป็นอันไม่ต้องกวนพ่อแล้วนั้น ก็ยังเป็นการเสียประโยชน์ภายนอกมาก ไม่ควรจะทำให้มีเป็นขึ้น

๖. วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษาและหนังสือในสามภาษา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ให้ได้แม่นยำชัดเจนคล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้สองภาษา เป็นอย่างน้อย เป็นวิชาหนังสืออย่างหนึ่ง กับวิชาเลขให้เรียนรู้คิดใช้ได้ในการต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่งนี้เป็นต้น วิชาสองอย่างที่จำเป็นจะต้องเรียนให้รู้ให้ได้จริง ๆ เป็นขั้นต้นแต่วิชาอื่น ๆ ที่จะเรียนต่อไปให้เป็นวิชาชำนาญพิเศษในกิจการข้างวิชานั้น จะตัดสินใจเป็นแน่นอนว่าให้เรียนสิ่งใดในเวลานี้ก็ยังไม่ควรจะต้องไว้เป็นคำสั่งต่อภายหลัง เมื่อรู้วิชาขั้นต้นพอสมควรแล้ว แต่บัดนี้จะขอตักเตือนอย่างหนึ่งก่อนว่า ซึ่งให้ออกไปเรียนภาษาวิชาการในประเศยุโรปนั้น ใช่ว่าจะต้องการเอามาใช้แต่เฉพาะภาษาฝรั่งเศสหรืออย่างฝรั่งเศสอย่างเดียวนั้น ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวหนังสือของตัวคงจะต้องใช้อยู่เป็นนิจ จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้น เป็นแต่พื้นของความรู้เพราะวิชาความรู้ในหนังสือไทยที่มีผู้แต่งไว้นั้นเป็นของแท้เก่า ๆ มีน้อย เพราะมิได้สมาคมกับชาติอื่นช้านาน เหมือนวิชาการในประเศยุโรป ที่ได้สอบสวนซึ่งกันและกัน จนเจริญรุ่งเรืองมากแล้วนั้น ฝ่ายหนังสือไทยจึงไม่พอที่จะเล่าเรียนจึงต้องไปเรียนภาษาอื่นเพื่อจะได้เรียนวิชา ให้กว้างขวางออก แล้วจะเอากลับลงมาใช้เป็นภาษาไทยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจะทั้งภาษาของตัว ให้ลืมถ้อยคำที่จะพูดให้สมควรเสียหรือจะลืมวิธีเขียนหนังสือไทย ที่ตัวได้ฝึกหัดแล้วเสียนั้นไม่ได้เลย ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด ถ้าอย่างนั้นหาจ้างแต่ฝรั่งมาใช้เท่าไรเท่าไรก็ได้ ที่ต้องการนั้นต้องให้กลับแปลภาษาต่างประเทศลงเป็นภาษาไทยได้ แปลภาษาไทยออกเป็นภาษาต่างประเทศได้ จึงจะนับว่าเป็นประโยชน์ อย่าตื่นตัวเองว่าได้ไปร่ำเรียนภาษาฝรั่งเศสแล้ว ลืมภาษาไทย กลับเห็นเป็นการเกะการก้อย่างเช่นนักเรียนบางคนมักจะเห็นผิดไปดังนั้น แต่ที่จริงเป็นการเสียที่ควรจะต้องเตือนแท้ทีเดียว เพราะเหตุฉะนั้นในเวลาที่จะออกไปเรียนวิชาอยู่ ขอบังคับว่าให้เขียนหนังสือถึงพ่อทุกคนอย่างน้อยเดือนละฉบับ เมื่อเวลายังเขียนหนังสืออังกฤษไม่ได้ก็เขียนมาเป็นหนังสือไทย ถ้าเขียนหนังสืออังกฤษหรือภาษาหนึ่งภาษาใดได้ให้เขียนภาษาอื่นนั้นมาฉบับหนึ่ง ให้เขียนคำแปลเป็นหนังสือไทยอีกฉบับหนึ่ง ติดกันมาอย่าให้ขาด

เพราะเหตุที่ลูกยังเป็นเด็กไม่ได้เรียนภาษาไทยแน่นนอนมันคง ก็ให้อาศัยไต่ถามครูไทยที่ออกไปอยู่ด้วย หรือค้นดูตามหนังสือภาษาไทยซึ่งได้จัดออกไปให้ด้วย คงจะพอหาถ้อยคำที่จะใช้แปลออกเป็นภาษาไทยได้ แต่หนังสือไทยที่จะเป็นกำลังช่วยอย่างนี้ยังมีน้อยจริง เมื่อเขียนเข้ามาคำใดผิดจะติเตียนออกไปแล้วจงจำไว้ใช้ให้ถูกต้องไปภายหน้า อย่าให้มีความกลัวความกระดากว่าจะผิด ให้ทำตามที่ได้ความอุตสาหะความแน่ใจว่าเป็นถูกต้องแล้ว เมื่อผิดก็แก้ไขไปไม่เสียหายอันใด

๗. จงรู้ว่าการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงนั้น อาของเจ้ากรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ได้รับปฏิญาณต่อพ่อว่าจะตั้งใจอุตสาหะเป็นธุระ ในการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงทั้งในปัจจุบันและภายหน้า พ่อได้มีความวางใจมอบธุระสิทธิ์ขาดแก่กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ เป็นธุระทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกรุงเทพ ฯ เมื่อมีธุระขัดข้องประการใดให้มีหนังสือมาถึงกรมหมื่นเทวะวงศ์ ฯ ก็จรรู้ตลอดไปถึงพ่อ และกรมหมื่นเทวะวงศ์ ฯ นั้นคงจะเอาธุระทำนุบำรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้สำเร็จตลอดไปได้ ส่วนที่ในประเทศยุโรปนั้นถ้าไปอยู่ในประเทศใดที่มีราชทูตของเราอยู่ ราชทูตคงจะเอาเป็นธุระดูแลทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อมีการขัดข้องลำบากประการใด จงชี้แจงแจ้งความให้ท่านราชทูตทราบ คงจะจัดการได้ตลอดไป เมื่อไปอยู่ในโรงเรียนแห่งใด จงประพฤติการให้เรียบร้อยตามแบบอย่างซึ่งเขาตั้งลงไว้อย่าเกะกะวุ่นวาย เชื่อตัวเชื่อฤทธิ์ไปต่าง ๆ จงอุตสาหะพากเพียรเรียนวิชาให้รู้มาได้ช่วยกำลังพ่อเป็นที่ชื่นชมยินดี สมกับที่ที่มีความรักนั้นเกิด

๑๖. พระราชดำรัสแก่พระสงฆ์

ในการที่จะตรวจสอบพระไตรปิฎก

เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑

การซึ่งมีความประสงค์จะให้ตรวจสอบพระไตรปิฎกลงพิมพ์ไว้ในครั้งนั้น ด้วยเห็นว่าแต่ก่อนมา ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ยังมีอำนาจปกครองบ้านเมืองโดยลำพังตัว พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำนุบำรุงอุดหนุนการศาสนาอยู่หลายประเทศด้วยกัน คือเมืองลังกา เมืองพม่า เมืองลาว เมืองเขมร และกรุงสยาม เมื่อเกิด

วิปคันทราย พระไตรปิฎกขาดสูญบกพร่องไปในเมืองใด ก็ได้อาศัยหีบยืมกันมาลอกคัดลงฉบับบริบูรณ์ถ่ายกันไปกันได้ แต่ในการทุกวันนี้ประเทศลังกาและพม่าตกอยู่ในอำนาจอังกฤษ ผู้ปกครองรักษามันเมืองไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็ทำนุบำรุงแต่อาณาประชาราษฎรไพร่บ้านพลเมือง หาได้อุดหนุนการพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ พระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาก็ต่างคนต่างประพฤติตามลำพังตนคนที่ชั่วมากกว่าคืออยู่เป็นธรรมดา ก็ชักพาให้พระปริยัติธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าวิปริตผิดเพี้ยนไปตามอริยาศัย ส่วนเมืองเขมรนั้นเล่าก็ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส ไม่มีกำลังที่จะอุดหนุนพระพุทธศาสนาให้เป็นการมั่นคงถาวรไปได้ ส่วนเมืองลาวอยู่ในพระราชอาณาเขต เจ้านายและไพร่บ้านพลเมืองก็นับถือพระพุทธศาสนาวิปริตแปรปรวนไป ด้วยเชื่อเป็นผีสาบเทวดา จะเอาเป็นหลักฐานมั่นคงก็ไม่ได้ ถ้าพระไตรปิฎกวิปริตเคลื่อนคลาดไปในเวลานี้ จะหาที่สอบสวนลอกคัดเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่มีแล้ว การพระพุทธศาสนายังเจริญมั่นคงถาวรอยู่แต่ในประเทศสยามนี้ประเทศเดียว จึงเป็นเวลาสมควรที่จะสอบสวนพระไตรปิฎกให้ถูกต้องบริบูรณ์แล้วสร้างขึ้นไว้ให้มากฉบับแพร่หลาย จะได้เป็นหลักฐานเชื้อสายของศาสนธรรมคำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้าสืบไปภายหน้า ก็ธรรมเนียมอันใดที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนย่อมเป็นธรรมเนียมอันวิเศษอุดมยิ่ง ซึ่งจะทำให้สัตว์พ้นจากทุกข์ภัยได้โดยจริงเป็นธรรมวิเศษเที่ยงแท้ ย่อมจะเป็นที่ปรารถนาของผู้ซึ่งมีปัญญาได้เล่าเรียนไตรตรองแล้วปฏิบัติตาม ได้รับผลมากน้อยตามประสงค์ ก็คงจะยังมีผู้ซึ่งจะอยากเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตามสืบไปภายหน้าเป็นแท้ จึงเป็นธรรมที่ควรสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ชนภายหน้า จึงได้คิดจัดการครั้งนี้ เพื่อจะรักษาพระไตรปิฎกไว้มิให้วิปริตผิดผัน เป็นการยกย่องบำรุงพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นคงถาวรสืบไป เพราะฉะนั้นจึงขออาราธนาพระเถรานุเถระและพระสงฆ์ทั้งปวง ให้ปลงใจเห็นแก่พระพุทธศาสนา และมีความเมตตากรุณาแก่ชนทั้งปวง ช่วยชำระสอบสวนพระไตรปิฎกให้ถูกต้องบริบูรณ์ เป็นเครื่องเกื้อกูลแก่ความตั้งมั่นของคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าสืบไปภายหน้า

๑๗ พระบรมราชาบาทพระราชนักเรียน

โรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒

ถึงว่าการที่เรียนวิชาหนังสือมากไม่เป็นการเที่ยงแท้ ว่าจะทำให้ผู้รู้หนังสือเป็นคนดีอย่างเดียว ด้วยเหตุว่าความประพฤติพื้นเดิมของผู้คนเมื่อได้รู้วิชาแล้ว แต่ชอบใจในทางประพฤติชั่วก็จะพาไปให้ชั่ว ถ้าชอบใจในทางประพฤติก็นำพาให้ดีได้ เป็นความจริงอยู่ ก็แต่เกิดมาเป็นมนุษย์ เมื่อเรียนรู้แล้วย่อมจะอยากประพฤติการซึ่งตัวเห็นว่าดีเป็นความดีอยู่ด้วยกันทั่วหน้า ถึงแม้ว่าทางประพฤติซึ่งผู้คนคิดเห็นว่าดี จะไม่เป็นที่สรรเสริญไปได้ทั่วหน้าว่าดีจริงโดยรอบคอบ ก็คงยังมีความดีอยู่ในความประพฤตินั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่คิดเห็นว่าดีจึงอาจยืนยันว่าเป็นความดีได้ เพราะฉะนั้นการเรียนรู้อะไรของคนทั้งปวง คงจะเป็นเหตุทำให้ตัวผู้เรียนรู้ดีขึ้นได้โดยดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มากกว่าที่จะทำให้ชั่วเสียไปเพราะเรียนรู้หลายสิบเท่าและคงจะมีส่วนที่ได้มาข้างดี มากกว่าผู้ไม่ได้เรียนรู้เป็นแน่แท้ไม่พึงสงสัยเลย เพราะฉะนั้นควรแล้วที่นักเรียนทั้งปวงจะร่ำเรียนวิชาความรู้แล้ว เลือกเฟ้นข้อปฏิบัติแต่ที่ดีแต่ดีอยู่แล้วประพฤติตาม จะได้เจริญประโยชน์ความสุขแก่ตน เป็นทางที่หากินโดยชอบธรรม เป็นที่ตั้งแห่งวงศ์ตระกูลของตนสืบไปภายหน้า.

๑๘. พระบรมราชาบาทพระราชนักเรียน

โรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๓

เราขอเตือนนักเรียนทั้งปวงให้ไตร่ตรองในการที่จะร่ำเรียนให้รอบคอบ วิชาหนังสือไทยนั้น เมื่อรู้ดีแล้วพอทำการได้จริงอยู่ แต่เมื่อไม่รู้หนังสืออังกฤษด้วยแล้วจะรู้สึกคับแค้นใจเมื่อภายหลัง เพราะเหตุว่าตำรับตำราวิชาการต่าง ๆ ซึ่งเขาลงพิมพ์ไว้เป็นภาษาต่างประเทศมีภาษาอังกฤษเป็นต้น มากมายหลายหมื่นหลายแสนฉบับ การที่จะร่ำเรียนให้รู้วิชาต่าง ๆ ในเวลานี้ต้องอาศัยอ่านภาษาอังกฤษ เพราะผู้ซึ่งจะสามารถแปลหนังสือตำรับตำราวิชาการเหล่านี้

นั้นลงเป็นภาษาไทย สำหรับที่จะให้ไทยเราเล่าเรียนนั้นมันน้อยตัวนัก เวลาก็ไม่พอ คนก็ไม่พอที่จะแปลเป็นภาษาไทยได้ จำต้องเรียนจากภาษาอังกฤษ วิชาการอันใดซึ่งจะมีในหนังสือไทยนั้นน้อยนัก ว่าโดยที่สุดเพียงแต่ผู้อ่านหนังสือรักสนุกอย่างเดียว ถ้าได้อ่านหนังสืออังกฤษแล้วก็ได้รู้สึกความสนุกเพลิดเพลินใจกว้างขวางขึ้นกว่าที่อ่านหนังสือเรื่องไทย ๆ ที่มีอยู่มากนัก เพราะฉะนั้นการที่รู้หนังสืออังกฤษเป็นลาภอันพิเศษของนักเรียนซึ่งจะหาได้ในการเล่าเรียน ถึงแม้ว่าผู้ที่เล่าเรียนในเมืองเราจะเป็นผู้พูดภาษาไม่ชัดเจนนั่น เรียนหนังสืออังกฤษไม่คล่องแคล่ว ก็อย่าท้อใจ รู้ อ่านรู้แปลได้แล้วพอที่จะได้รับประโยชน์เป็นอันมาก จะทำให้ทางหากินหรือหาชื่อเสียงของนักเรียนผู้นั้นสะดวกได้มีผลไพศาลดีกว่าที่รู้เพียงหนังสือไทยอย่างเดียวเป็นอันมาก

๑๙. พระราชดำรัสในการเริ่มทำทางรถไฟ

สายนครราชสีมา เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔

เราได้รู้สำนึกแน่ว่า ธรรมชาติความเจริญรุ่งเรืองของประชุมนิยมอาศัยถนนหนทางไปมาหากันเป็นใหญ่เป็นสำคัญ เมื่อมีหนทางคนจะได้ไปมาได้ง่ายได้ไกลได้เร็วขึ้นเพียงไร ก็เป็นการขยายประชุมนให้ไพศาลยิ่งขึ้นเพียงนั้น บรรดาการค้าขายอันเป็นสมบัติของบ้านเมืองก็จะรุ่งเรืองวัฒนาขึ้นโดยส่วนหนทางนั้น เราจึงได้อุทิศสาหะกิจจะทำทางรถไฟให้สมกับกำลังบ้านเมือง

๒๐. พระบรมราชโองการพระราชทานนักเรียนไทย

ที่ศึกษาวิชาอยู่ในประเทศอังกฤษ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐

การที่คอเวอนแมนต์ไทยให้เจ้าท่งหลายมาเล่าเรียนวิชาในกรุงอังกฤษนี้ ให้มาเป็นตัวอย่างของนักเรียนไทยและให้ได้รับความอดทนทุกอย่าง ถ้าเจ้าท่งหลายมาเรียนวิชาได้ไม่ตลอด เป็นแต่เรียนวิชาผิว ๆ ไปเป็นฝรั่งเช่นนั้น นับว่าเป็นอันเสียทั้งเงินและเสียราชการ

ด้วย คอเวอนแมนส์ไทยไม่ได้ให้มาเรียนเพื่อให้เสียเงินเปล่า ตั้งใจจะให้เล่าเรียนรอบรู้กลับไป
 ทำการในบ้านเรือนของเราให้เจริญยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าเจ้าทั้งหลายรับรู้คุณของคอเวอน-
 แมนส์ไทยที่ออกทรัพย์และส่งให้มาเล่าเรียนแล้ว เจ้าก็คงจะได้รับความดีความเจริญ ให้เจ้า
 จำไว้ในใจว่า ถึงเจ้าจะเป็นไทยไปเรื่อย ๆ ไร่ ๆ เจ้าก็คงจะได้ดีไม่จำต้องทำทำเป็นอย่างฝรั่ง
 ให้เจ้าหมั่นอุตส่าห์รีบเล่าเรียนให้แล้วเสร็จ เจ้าจะได้กลับไปบ้านเมือง ถ้าเจ้าจะนึกว่าอยู่ที่นี้
 สบาย นึกเสียว่าจะเล่าเรียนเมื่อใดก็ได้เช่นนี้เป็นอันว่าเนรคุณต่อคอเวอนแมนส์ไทย ที่ออก
 ทุนส่งมาเล่าเรียนวิชาทั้งหลาย การที่เจ้าจะเล่าเรียนนั้นเจ้าต้องขวนขวายให้วิชาเป็นอย่างดี
 และอย่าให้นึกว่าตัวเจ้าจะแปลกกับคนในกรุงเทพฯ อย่างใด เพราะเขาก็มีความรู้เหมือนกัน.

๒๑. พระราชดำรัสแก่พระบรมวงศานุวงศ์

ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาท

เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐

เรามีความเห็นประจักษ์มั่นแก่ใจอย่างหนึ่ง ซึ่งได้เกิดขึ้นและติดมาจากการซึ่ง
 เราได้ไปพบเห็นในครั้ง นี้ว่าไม่มีสิ่งใดซึ่งจะทำให้ชาติหนึ่งต่อชาติหนึ่งเกิดความไม่ตรีต่อกัน
 และกัน ยิ่งกว่าซึ่งได้ต่างรู้จักกันและกันเป็นอันดี ประเทศหนึ่ง ๆ ย่อมถือชาติของตน ย่อมมี
 พงศาวดารของตน มีผู้เป็นเจ้าหรือเป็นประชาชนของชาติหนึ่ง ๆ ย่อมมีเหตุที่จะต้องรักบ้าน
 เมืองของบรรพบุรุษแห่งตนและตน และป้องกันอิสรภาพแห่งประเทศนั้น ๆ ทั่วไป เพราะเหตุ
 ฉะนั้นเราทั้งหลายต้องมีความนับถือกันและกัน ดังที่เรามีความปรารถนาจะให้ผู้อื่นนับถือตัว
 เราทั้งหลาย เพราะเหตุว่าเราทั้งหลายได้เกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกัน มีความสมาคมแห่งชาติ
 ทั้งหลายเช่นกัน เรามีความยินดีที่จะกล่าวว่าความคิดเห็นอันนี้เป็นที่ตรงแห่งความชอบธรรม
 และหน้าที่อันมีอยู่ในอำนาจแห่งความปกครองของประเทศทั้งหลาย ซึ่งเราได้ไปเยี่ยมเยียน
 แล้ว อันท่านทั้งหลายซึ่งเป็นผู้สมควรได้เป็นผู้แทน อันเราได้มาพบปะด้วยความยินดีในเวลานี้

ท่านผู้เป็นข้าราชการอันดีทั้งหลายของเรา เรามีความยินดีที่ได้ฟังถ้อยคำซึ่งท่านทั้งหลายได้แสดงออกด้วยความพอใจต่อบ้านเมืองเราและต่อตัวเรา เราทั้งหลายมีหน้าที่อย่างเดียวกันซึ่งจะต้องทำ ถึงแม้ว่าต่างประเภทกันก็ดี เราหวังใจว่าท่านทั้งหลายคงจะเป็นผู้อุตสาหะที่จะช่วยเราในกิจการทั้งหลาย ซึ่งเราคิดจะทำให้เป็นการดีต่อกรุงสยาม ความมุ่งหมายซึ่งเรามีอย่างเดียวกัน จะต้องเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแก่กรุงสยามโดยวิธีซึ่งมีกฎหมายอันดี มียุติธรรมอันดี ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อ เพราะเหตุฉะนั้นเราจะต้องไม่เป็นผู้ที่หลับตาถือเอาการซึ่งตรงจะเป็นการดีต่อชาติอื่น แต่จะไม่เป็นการดีหรือเป็นการควั่นเกินต้องการของประเทศสยามไป อีกฝ่ายหนึ่งเราจะต้องไม่เป็นผู้หลงใหลหลับตาถ่อมมันตามแบบอย่างหรือกฎหมายโบราณซึ่งอาจได้ไต่ในกาลครั้งหนึ่ง แต่เป็นการลวงพ้นจากความพอดีซึ่งเรามีความต้องการและมีความคิดอยู่บัดนี้ คำที่กล่าวนี้เราเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจ และเราทั้งหลายจะเดินต่อไปด้วยกันในทางซึ่งสมควรและเป็นทางที่เจริญขึ้นเนื่องนิത്യ จะละหลักทางที่แรงเกินไปทั้งสองฝ่าย คือจะไม่หยุดนิ่งเกินไปหรือไม่เดินเร็วเกินไปกว่าที่สมควรจะเดิน จะทำสิ่งซึ่งเป็นการแน่นอนและเป็นการที่ดีแท้ทุกเมื่อ

๒๒. พระราชดำรัสแก่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย

ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป

เมื่อประกาศ พ.ศ. ๒๔๔๐

ข้าพเจ้าได้แสดงตนแล้วในที่ทั้งปวงให้เห็นปรากฏได้ว่า ผู้ซึ่งถือพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นผู้มีธรรมที่ประเสริฐอยู่ ถ้าหากว่าชนภายนอกพระพุทธศาสนาจะไม่เห็นว่าดีกว่า ก็คงจะเสมอด้วยผู้ซึ่งประเสริฐดีแล้วในศาสนาของเขาทั้งหลายนั้น ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้รับความต้อนรับและความเชื่อถือว่าเป็นผู้ประเสริฐดีในหมู่ผู้ถือศาสนาอื่นๆ ทั่วทุกแห่ง

๒๓. พระราชดำรัสแก่พระสงฆ์ทั้งหลาย

เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐

ข้าพเจ้าได้ไปเห็นประเทศอื่นซึ่งมีศาสนาต่าง ๆ กัน คุณความดีแห่งศาสนาทั้งหลายนั้น ก็ย่อมรวมลงในความประพฤติสุจริตด้วยอาการทั้งปวง มากบ้างน้อยบ้าง ใช่ว่าจะเป็นศาสนาซึ่งไม่มีธรรมอันดีนั้นก็มีได้ แต่ย่อมเป็นไปด้วยความประพฤติของศาสนาสอนต่าง-กันบ้าง ด้วยความประพฤติของคนทีถือนศานานั้นยังบ้างหย่อนบ้าง ถึงพระพุทธศาสนาอย่างเดียวกันนี้ที่มีอยู่ในที่อื่น ความประพฤติก็ย่อมหย่อนไปบ้าง ด้วยอาศัยเหตุที่ชาติผู้ทำนุบำรุงรักษา แต่ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าไปในประเทศทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้ามิได้มีใจโน้มไปในศาสนาอื่น คงความเห็นยังยืนอยู่ในพระพุทธศาสนา ด้วยความเห็นว่าเป็นนิยานิกรรมแท้ แต่ความดีอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าพอใจในความอุทิศหาของผู้ซึ่งรักษาศาสนาอื่น ๆ ย่อมเอื้อเฟื้อสั่งสอนศาสนาของเขา และสั่งสอนวิชาการมีหนังสือเป็นต้น ซึ่งเป็นอุปการะแห่งความรู้ เพื่อความประพฤติดีของมนุษย์ทั้งหลาย และมีความอุทิศหาปฏิสังขรณ์ และรักษาอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยและเป็นที่นมัสการ ก็และการทั้งปวงนี้ พระสงฆ์ทั้งปวงบางพวกในเมืองเรา ได้มีความอุทิศหาประพฤติให้เป็นคุณเข่นนี้อยู่แล้ว แต่ยังเป็นเหตุที่สมควรจะให้เป็นอย่างไป และเป็นมากขึ้นด้วยความมุ่งหมายว่า เป็นการเกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนาและแผ่เมตตาอารีต่อมนุษย์ทั้งปวง จะมีแต่ส่วนข้างคุณความดีที่จะบังเกิดแก่พระพุทธศาสนาสืบไปภายหน้า

๒๔. พระบรมราโชวาทพระราชทานประชาชน

เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐

ท่านทั้งหลายผู้เป็นประชาชนของเรา บัดนี้ควรที่เราทั้งหลายจะปณิธานอันดีและรักษาไว้ด้วย เราตั้งใจอธิษฐานว่าเราจะกระทำการจนเต็มกำลังอย่างดีที่สุด ที่จะให้กรุงสยามเป็นประเทศอันหนึ่ง ซึ่งมีอิสรภาพและความเจริญ และส่วนท่านทั้งหลายทั้งปวงนั้น จะเป็นผู้มีความตรงและความจริงต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน และช่วยกันกระทำการทุกสิ่งซึ่งพระเจ้า

แผ่นดินจะทรงทำให้เป็นการดีแก่ท่านทั้งหลายด้วย และความดีดังเช่นว่านี้ก็ใช้แต่เฉพาะที่จะ
 มีมาจากความเจริญแห่งทรัพย์สมบัติของแผ่นดินหรือของเอกชนเท่านั้น แต่ย่อมจะมีมาจากการ
 การจัดให้ดีขึ้นอีกเพื่อรักษาความยุติธรรม และมีมาจากการที่จำแนกแจกจ่ายเป็นส่วนใหม่ใน
 เงินใช้ของแผ่นดินด้วย เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายต้องพร้อมกันพยายามกระทำการ ไม่เฉพาะ
 เพียงสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว แต่ต้องเป็นสิ่งอันชอบธรรมด้วย พระพุทธภาษิตก็ทรงตรัส
 ไว้ว่า “ธมฺโม หเวรกฺ ธมฺมจารี” ธรรมที่ถูกที่ชอบย่อมรักษาผู้ที่ประพฤติธรรมอันนั้น

ยังมีข้ออื่นอีกที่เราต้องเตือนท่านทั้งหลายว่า ถึงแม้ว่าเราทั้งหลาย จะพึงมีน้ำใจ
 ประสงค์ดีเสมอกันที่จะให้มีความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมืองของเราก็ดี ที่มีใจรักใคร่ในความ
 ยุติธรรมเหมือนกันก็ดี เราทั้งหลายก็พึงรู้เป็นแน่ได้ว่า เราคงจะทำลายการชั่วทั้งหลายให้หมด
 ลีนไปในทันทีหรือในเร็ว ๆ วัน แล้วจะกระทำการดีให้ได้มากและเร็วเสมอเหมือนกับที่คิดไว้
 นั้นก็ไม่ได้ด้วยเอง แม้แต่ในประเทศยุโรปและในเมืองที่รุ่งเรืองเจริญอย่างยิ่งทั้งหลายนั้น เราก็คง
 ยังไม่เคยพบราษฎรชาวเมืองใดที่จะพอใจเต็มทีพร้อมกันทั่วทุกตัวคนต่อการปกครอง และการ
 ที่เข้าไปอยู่ในเมืองของเขาทั้งหลายนั้น เพราะเหตุฉะนั้นควรที่เราทั้งหลายจะถือเอาเป็นบรรทัด
 อย่างหนึ่ง ว่าไม่พึงควรที่จะด่วนปันด่วนว่าไปก่อนกาล ด้วยเหตุว่า แม้เรามีความคำนึง
 ชอบและมีความพยายามอันชอบอยู่ก็ดี สิ่งทั้งปวงย่อมจักไม่เป็นไปตามดังความปรารถนาของ
 เราทั้งหลายอยู่เป็นธรรมดา อีกนัยหนึ่งควรที่เราทั้งหลายจะพึงมีความพอใจเพียงการสิ่งใด
 อันจะกระทำให้สำเร็จไปได้ และเป็นแต่ใฝ่ฝันนี้ก็อยู่ถึงการอันเป็นสิ่งที่ดีบริบูรณ์แท้เท่านั้น

ในที่สุดควรที่เราทั้งหลาย อย่าพึงพอใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศ
 แล้ว และไม่พอใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทย หรืออย่าพึงพอใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็น
 อย่างไทยแล้ว และไม่พอใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศ ด้วยเหตุว่าทุกเมืองและทุกคน
 ด้วยกันหมด ย่อมมีความดีและความชั่วระคนปนกันอยู่ และเราทั้งหลายต้องพยายามที่จะ
 เอาเสียอย่างความดีมาแต่ที่อื่น ๆ และในเวลาเดียวกันนั้น เราทั้งหลายไม่พึงควรเฉพาะแต่
 ที่จะรักษา ยังควรจะทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันดี และสิ่งที่เคารพนับถือว่าเป็นอาการกิริยาและ
 ธรรมเนียมแห่งประเทศของเราด้วย

ในใจความที่สุดนี้ เราจะขอรวมความไว้ในสองสามคำ ที่เป็นสิ่งซึ่งเราจะมุ่งหมายจากท่านทั้งหลายผู้เป็นประชาชนชาวสยาม และเป็นสิ่งซึ่งท่านทั้งหลายจะมุ่งหมายจากตัวเรา นั่นว่า จงเป็นผู้มีความตรงความจริงต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน พระเจ้าแผ่นดินก็จะมี ความตรงความจริงต่อท่านทั้งหลายทั้งปวง.

๒๕. พระบรมราโชวาทพระราชทานพจนนักรเรียน

ในกรุงเทพฯ เมื่อเสด็จกลับยุโรป เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐

การเล่าเรียนเพื่อให้พอแก่ประโยชน์การงานทั้งปวงในเมืองเรา^{นี้} ไม่เป็นสำคัญ อยู่แต่ผู้^{ที่}ไปเรียนประเทศยุโรปนั้น^{นี้}เลย เพราะเหตุว่าทางเล่าเรียนของเราในเมืองต่างประเทศ นั้น บางทีมากเกินไปกว่าความต้องการ หรือไม่ตรงต่อความต้องการในเมืองเรา แต่ค่าเล่าเรียนนั้นแพงกว่าในเมืองเราเป็นอันมาก ไม่พังกกล่าวถึงผู้^{ที่}ไม่มีความอุตสาหะเล่าเรียนนั้น^{นี้}เลย แต่เพียงผู้ซึ่งไม่มีความรู้ในภาษาของตัวเองเสีย ในเบื้องต้นทอกระเสี^ยตั้งหน้าเรียนเอาแบบฝรั่งแท้ บางทีเป็นเหตุให้เสียเวลาและกลับมาทำไม่ได้สะดวกทันทีเพราะไม่รู้ภาษาของตัวชัดเจน และไม่รู้ประเพณีบ้านเมืองของตัวอย่างไร นักเรียนบางคนได้ล้มภาษาไทยที่เคย^{ได้} เพราะฉะนั้นเราจึงได้ตักเตือนนักเรียนเหล่านั้นว่า ให้พึงนึกในใจไว้ว่า เราไม่ได้มาเรียนจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่างๆ และประกอบกิจการต่างๆ ทั่วไปเป็นอันมากเพื่อจะให้การปกครองบ้านเมืองเป็นผลสำเร็จแท้จริง และให้ชาติเราเจริญด้วยทรัพย์สินสมบัติ และวิชาความรู้และการช่างเฟื่องฟูแพร่หลายเสมอเหมือนชาติอื่น การเรียนจึงเป็นข้อสำคัญ ในความเจริญของบ้านเมืองเป็นอันมาก แต่เป็นการพันทก^{ำลัง}ที่เราจะคิดส่งนักเรียนไปเล่าเรียนในประเทศยุโรปให้มากตามความต้องการ และเป็นการไม่แน่เลย แท้จริงใช้ว่าคนที่ไปเรียนในยุโรปแล้ว จะดีกว่าคนที่เรียนในประเทศในเมืองเราไปทั่วทุกคน แต่เราต้องยอมรับว่าผู้ซึ่งมีสติปัญญาและมีความอุตสาหะและไม่ได้ละเลยภาษาของตัวเอง คงจะดีกว่าที่จะเล่าเรียนอยู่แต่ในเมืองเรา

เพราะท่าทางที่จะได้รู้ได้เห็น และผู้ที่จะสอนหาได้ง่ายสะดวกกว่า เพราะฉะนั้นเราขอกล่าว
ว่าผู้ที่มีความรู้แต่ตัวในเมืองเราเองก็ดี หรือเรียนภาษาต่างประเทศด้วยในเมืองเราเองก็ดี มี
ชั้นที่คนนับว่าเป็นผลประโยชน์อันหนึ่งเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองและชาติของเรามีมากก็น้อย เพราะ
ฉะนั้นควรที่เจ้าทั้งหลายจะทำตนให้เป็นผู้ที่มีราคาด้วยความรู้เป็นประโยชน์เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง
ซึ่งเจ้าทั้งหลายได้เกิดแล้วไม่ควรจะมีความทอดลอยใจในการเล่าเรียนภาษาของตัวเองก็ดี ภาษา
ต่างประเทศก็ดี ในเมืองเรา ๆ ได้คิดอยู่ที่จะอุดหนุนการเล่าเรียนในเมืองเราซึ่งเห็นว่าเป็น
เค้ามูลสำคัญของความมั่นคงของพระราชอาณาจักรดังเช่นกล่าวมาแล้ว นักเรียนผู้ใดที่มีความรู้
และความสามารถไม่ว่าชาติตระกูลอย่างใด คงจะได้รับความอุดหนุนของเราให้ความรู้ตาม
สมควรแก่ปัญญาของตน และได้รับผลอันเกิดแต่ความรู้นั้นโดยไม่มีที่เลือกที่เว้น

๒๖. พระบรมราชโองการพระราชทานสมาชิก

กรีฑาสโมสร เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป

เมื่อประกาศ พ.ศ. ๒๔๕๐

คำ “กรีฑา” แปลว่าเล่น แต่การเล่นย่อมเป็นได้ทั้งมีคุณและมีโทษ เมื่อมี
การสโมสรมเล่นในการที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็นอุปการแก่กำลังกายและความรื่นเริงบันเทิงใจไม่
ประกอบไปด้วยโทษ เรามีความยินดีพอใจที่จะได้บำรุงอุดหนุนกรีฑาอันเป็นประโยชน์เช่น
นั้น เราเข้าใจว่าความมุ่งหมายของสโมสรอันนี้ เป็นดังเช่นเราได้กล่าวมาแล้วย่อมมีทั่วไปใน
ประเทศทั้งหลายซึ่งเราได้ไปเห็นมาแล้ว เราขอให้สโมสรอันนี้ได้ดำรงอยู่ในความคึกคักอันดีตาม
ที่ได้เริ่มขึ้นไว้นั้น อนึ่งการเล่นย่อมเป็นคู่กันกับการงาน เราขอชักชวนและตักเตือนท่านทั้ง
หลายว่า ถึงเรามีความพอใจในการรับรองอันครึกครื้นที่ท่านทั้งหลายได้มีให้แก่เราในครั้ง
นี้ด้วยความพร้อมเพรียงเต็มใจด้วยกัน เรายังจะมีความยินดีอีกเป็นอันมาก ที่จะได้เห็นท่านทั้ง
หลายพร้อมใจกันทำการช่วยเราในหน้าที่อันหนัก

๒๗. พระบรมราชาโฆวาทพระราชทานข้าราชการ
ในพระองค์ เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป
เมื่อประกา พ.ศ. ๒๔๔๐

ถึงว่าเรามีความจงใจที่จะเลือกว่า คนทั้งปวงมีส่วนซึ่งเราจะคิดเห็นเป็นพวก
เป็นคณะที่ควรจะได้รับอุดหนุนและป้องกันบ้าง ไม่ควรจะได้บ้าง ดังนั้นเลยก็ดี แต่ความ
ไมตรีและปรานีบางอย่างย่อมมีอยู่ตามความเป็นจริงคือเป็นผู้ซึ่งได้มีความคุ้นเคยกันจนประจักษ์
ว่ามิตร หรือเป็นผู้ซึ่งได้รับราชการอยู่ในตำแหน่งภายในใกล้ชิดแต่ปางก่อนและในปัจจุบัน
อันควรกล่าวว่าเป็นคนอยู่ในเรือนซึ่งย่อมจะเป็นผู้คุ้นเคยกันยิ่งกว่าผู้ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่ง
ที่เช่นนั้นโดยธรรมดา แต่เราเชื่อว่าท่านทั้งหลายไม่ได้หวังต่อเหตุนี้สำหรับไม่ประพฤติดังที่
คืออันควรที่ข้าราชการหรือผู้ที่กำเนินในคลองธรรมจะประพฤติ แต่ได้กลับถือว่าเป็นเพราะเหตุ
ที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งอยู่ในฐานะพิเศษนี้ ยิ่งเป็นเหตุที่จะต้องชวนชวยต่อความประพฤติดี
ให้สมแก่เกียรติยศ ซึ่งได้ถือว่ามีอยู่แก่ตัวและด้วยความรักใคร่ต่อตัวเรา เราขอให้ท่านทั้ง
หลายทราบว่ามีใจเห็นชอบในความคิดของท่านทั้งหลายดังนี้ยิ่งนัก เพราะฉะนั้น
การรับรองซึ่งท่านทั้งหลายได้ทำให้เราวันนี้ เราถือว่าเป็นการแสดงความรูสึกอันดี
ของท่านทั้งหลายดังเช่นกล่าวมานี้

๒๘. พระบรมราชาโฆวาทพระราชทาน
เมื่อเฉลิมพระชนมพรรษาบรรจบครบรอบ ๕๐ ปี
เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖

เป็นธรรมดาของผู้ที่มุ่งหมายไม่คิดแก่กายและชีวิต เพื่อจะทำการให้สมประสงค์
อย่างหนึ่ง เมื่อแลถอยหลังไปได้เห็นผลแห่งความพยายามนั้นเป็นผลสำเร็จ ถึงไม่เต็มความ
ปรารถนาเพียงสิ่งหนึ่งก็ดี ก็ย่อมมีความเบิกบานใจเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความอุตสาหะแรง
กล้าขึ้นในการข้างหน้าที่จะทำต่อไป เราหวังใจว่าท่านทั้งหลายผู้ที่ได้ช่วยเรามาในความ
ปรารถนาอันใหญ่นี้ คงจะมีน้ำใจเหมือนเราด้วยจะนั้น

๒๙. พระบรมราชาโฆวาทพระราชทานประชาชน

ท้าวายพระบรมรูปทรงม้า ในการพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

เมื่อบวอก พ.ศ. ๒๔๕๑

ธรรมอันเป็นอุปการะใหญ่ในที่จะตั้งความปกครองให้เป็นหลักฐานมั่นคงและเป็นการสำเร็จได้ด้วยดีนั้น คือต้องอาศัยสามัคคีเป็นเบื้องต้น แต่ก่อนมาเมื่อประเทศเราอยู่แต่ลำพังมิได้มีสมาคมด้วยประเทศอื่น ความรู้สึกภายในย่อมเห็นการเล็กเป็นใหญ่ เห็นใกล้เป็นไกล ความมุ่งหมายและความประสงค์ต่างว่กันแคบ ต่างคนต่างคิดไปตามอัธยาศัย ครั้นเมื่อประเทศเราได้สมาคมคบหากับนานาประเทศที่มีอำนาจใหญ่ ๆ ทั้งได้มีความตั้งใจที่จะจัดการปกครองให้ประกอบด้วยหลักฐานมั่นคงดำรงอิสรภาพของแผ่นดินไว้ยั่งยืน ทั้งจะบำรุงอาณาประชาราษฎรให้มีท่าทางประกอบการแสวงผลประโยชน์เจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเป็นข้อสำคัญซึ่งจะให้เกิคมมีความสามัคคีต่อกันตั้งแต่ในพระบรมราชวงศ์ลงไปจนถึงอาณาประชาราษฎร ให้เกิดสมัครสมานไมตรีไว้วางใจกัน ให้อาณาประชาราษฎรเชื่อมั่นในความปกครองว่าจะดำเนินไปในทางซึ่งจะให้เจริญสุขสมบัติ จะจัดการซึ่งไม่เป็นธรรมและทางที่เดือดร้อนให้สิ้นไปให้ประชาราษฎรพึงปวงรู้สึกใจว่า เป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกันโดยสนิท มิได้เลือกกำเนิดและศาสนา ให้มหาชนรู้สึกรักชาติและประเทศของตน ประกอบการแสวงผลให้เจริญโภคทรัพย์ตามสมควรแก่ความสามารถ การซึ่งจะดำเนินความประสงค์อันนี้ให้สำเร็จเป็นผลขึ้นได้ ย่อมอาศัยด้วยเหตุหลายประการ ทั้งการปกครองอันดีมีความนิยมเป็นอุปการะ และการเล่าเรียนให้รู้ทางประโยชน์ใช้ประโยชน์และที่เป็นสำคัญยิ่งนั้น ยังจะต้องประกอบด้วยความชำนาญในกิจการทั้งปวง อันจะนำไปให้ถึงความสำเร็จอันชอบ เป็นส่วนซึ่งต้องกระทำให้ดำเนินไป ณ ภายใน ไม่พัวพันที่จะกล่าวถึงความยากลำบากอันมีมาแต่ภายนอกเป็นเหตุให้การไม่สำเร็จสะดวกก็ได้โดยเร็ว

๓๐. พระบรมราชาโฆวาทพระราชทาน
พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ฝ่ายหน้าในการเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อประกาศ พ.ศ. ๒๔๕๒

ความเชื่อมั่นในใจเรามีอยู่เป็นนิตย์ว่า ที่พระราชอาณาจักนี้ได้มีความเจริญรุ่งเรือง
 มากก็ และที่จะเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้ในภายหน้าก็ อาศัยความรักใคร่ไมตรีที่เป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกันในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับประชาชนเป็นกำลังอันสำคัญของบ้านเมือง
 เรา ซึ่งคนทั้งหลายได้สร้างประดิษฐาไว้กับทั้งคำจารึกและจดหมายเหตุงานที่ได้มีเมืองงาน
 รัชมังกลาภิเศกนั้น แม้เป็นเกียรติยศแก่ตัวเราเป็นเบื้องต้นก็จริง แต่เห็นว่าคนทั้งหลาย
 ที่ได้ช่วยกันสร้างรูปและช่วยงานนั้น ได้ทำคุณอย่างสำคัญให้แก่บ้านเมืองด้วยอีกสถานหนึ่ง
 เพราะรูปและจารึกจดหมายเหตุจะอยู่ปรากฏเป็นพยานและเป็นเครื่องแนะนำแก่คนทั้งหลาย ใน
 ภายหน้าให้ดำรงความรักใคร่ในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับประชาชนไว้ให้มั่นคง จะเป็น
 ประโยชน์ให้บ้านเมืองของเราและชาวเรามีความเจริญ สุขสมบูรณ์ถาวรสืบไป

๓๑. พระบรมราชาโฆวาทพระราชทาน
เมื่อแสดงกสิกรรมและพาณิชย์การ
เมื่อบอจ พ.ศ. ๒๔๕๓

ในประเทศเรารัฐบาลย่อมออกหน้าแนะนำราษฎรในกิจการทั้งปวงทุกอย่างมาแต่ไหน
 แต่ไร ขอให้กระทรวงเกษตรพยายามที่จะจัดการแนะนำชาวเราให้เข้าใจ และพยายามในการ
 กสิกรรมและพาณิชย์การยิ่งขึ้น อันจะเป็นที่ต่งแห่งความสมบูรณ์ และเป็นที่ยังแห่งกำลังและ
 ความมั่นคงของชาติ เราควรจะเป็นที่พอใจเป็นอันมาก ซึ่งได้มีการติดต่อกับนานาประเทศ
 อันรุ่งเรืองด้วยวิชาทั้งสองประการนี้ ย่อมเป็นเหตุที่จะแนะนำชักจูงประชาชนของเราให้ถึง
 ความสมบูรณ์ขึ้นได้ ด้วยอาศัยการสมาคมกับพ่อค่านานาประเทศซึ่งได้แลกเปลี่ยนประโยชน์
 กันและกัน ขอให้กระทรวงเกษตรได้ทราบความพอใจของเรา และขอขอบใจท่านทั้งหลายผู้ที่
 ได้ช่วยให้การแสดงกสิกรรมและพาณิชย์การสำเร็จ และขออำนวยการให้การที่เริ่มแล้วด้วยดี
 นี้สำเร็จเป็นผลอันดีสืบไปภายหน้า.

๓๒. พระบรมราโชวาทพระราชทาน

พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ในการเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ๔ เมื่อบอจ พ.ศ. ๒๔๕๓

ความรู้สึกและความซื่อตรงต่อหน้าที่นี้ เป็นคุณวิเศษอันสำคัญของคนทั้งปวงไม่ว่าผู้
ที่มีบรรดาศักดิ์สูงต่ำเพียงใด หรือว่าจะเป็นคนรับราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน หรือประกอบ
การอย่างใด ๆ ถ้าคนทั้งหลายมีความรู้สึกและซื่อตรงต่อหน้าที่ของตน ๆ แล้ว ก็อาจให้เกิด
ความพร้อมเพรียงเป็นกำลังช่วยกันประกอบกิจการทั้งปวงให้สำเร็จลุล่วงไปได้ประโยชน์แก่ตน
เอง และเกิดประโยชน์แก่บ้านเมืองของตนได้ดังประสงค์ ขอให้ท่านทั้งหลายจงถือคำตักเตือน
ของเรานี้เป็นบรรทัดฐานที่จะปฏิบัติราชการหรือกิจการในหน้าที่ของตนให้ทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. พระบรมราโชวาท

พระราชทานทหารมหาดเล็ก

ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุรกเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้ทรงบังคับการกรมทหาร
มหาดเล็ก ครั้นเสด็จผ่านพิภพ เมื่อจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ เป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กแทนพระองค์สืบไป
เมื่อ ณ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙ ตรงกับปีจอโทศก จุลศักราช ๑๒๗๒ (พ.ศ. ๒๔๕๓)
จึงโปรดให้กรมทหารมหาดเล็กเข้ามาตั้งแถวเข้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ที่หน้าพระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาท เสด็จลงสถิตตรงหน้าแถว ทรงตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม-
ขุนพิษณุโลกประชานาถ เป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ทหารมหาดเล็ก

ทหามหาดเล็ก

เราได้ให้หาเจ้าทั้งหลายเข้ามา เพื่อพุดจาซึ้งให้เข้าใจเหตุการณ์กรมทหาร^๕
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๕ ผู้เป็นพระบรมชนกนาถของเราได้ทรงตั้งขึ้นเพื่อ
เป็นทหารรักษาพระองค์ ทรงใช้ฉันทนิตเป็นที่ไว้วางพระราชฤทัย และกรมนี้ได้เป็นกอง
ทหารที่ ๑ ซึ่งได้จัดขึ้นตามระเบียบทหารอย่างใหม่ จึงควรนับว่าเป็นมูลรากแห่งกองทัพบก
ในปัจจุบันกาล ในชั้นต้นเมื่อแรกตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกระทำหน้าที่ผู้บังคับการโดยพระองค์เอง แต่ต่อมาพระราชกิจน้อยใหญ่
ประมุลมากขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมทรงตั้งแต่งผู้ที่ไว้วางพระราช
ฤทัย รับพระบรมราชโองการเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กเป็นลำดับมาจนถึงตัวเรา
ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งผู้บังคับการเป็นที่สุด

ตั้งแต่ได้ตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นแล้ว จนตลอดมาถึงกาลบัดนี้ กรมทหาร^๕ได้
รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยความจงรักภักดีมิได้ย่อหย่อน เป็นที่ไว้วางพระราชฤทัย
แห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาบัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงตั้งกรมขึ้นได้เสด็จ
สวรรคตแล้ว เป็นเหตุให้เศร้าโศกอย่างสาหัสทั่วทุกตัวตน เราเชื่อว่าทหารมหาดเล็กทุกคน
คงมีความรู้สึกเช่นเดียวกับเรา แล้วเมื่อเรามานึกถึงความสวามิภักดิ์ของทหารมหาดเล็ก เรา
จึงเห็นว่า ควรจะยกกรมนี้ถวายแด่สมเด็จพระบรมชนกนาถให้เป็นข้าสืบไปชั่วกาลปาวสาน
เพราะฉะนั้นตั้งแต่นั้นต่อไป ให้เรียกนามกรมนี้ว่า “กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และให้ใช้อักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ติด
ที่บาเสื้อยศสืบไป

ส่วนตัวเราที่ได้เคยเป็นผู้บังคับการมาจนบัดนี้ มีความจำใจที่จะต้องออกจาก
ตำแหน่ง โดยเหตุที่มีราชกิจอย่างอื่นที่จำเป็นจะต้องกระทำ จะหาเวลาดูแลการงานในตำแหน่ง
หน้าที่ผู้บังคับการเช่นที่เคยมาไม่สะดวก แต่เราจะรับตำแหน่งเป็นนายพันเอกพิเศษสนอง

พระองค์สมเด็จพระบรมชนกาทิบัติต่อไป และเรารู้ว่าทหารมหาดเล็กได้เคยเป็นผู้สนิทใช้ชิด
มา เพราะฉะนั้นเราคงจะยังตั้งใจพยายามทราบเหตุการณ์ทุกข์สุขของคนในกรมนี้ ตั้งแต่ นาย
ทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนไปจนถึงนายสิบพลทหารทั่วทุกตัวคน

อนึ่ง ตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารที่ว่างลง เราขอตั้งให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุน-
พิษณุโลกประชานาถ ผู้เป็นน้องที่รักและผู้เป็นที่ไว้วางใจของเรา ให้เป็นผู้บังคับการแทน
ตัวเราต่อไป.

๒. พระบรมราโชวาท

พระราชทานเมื่อทรงรับเครื่องจอมพลทหารบก

เมื่อ ณ วันที่ ๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙ ตรงกับปีจอโทศก พ.ศ. ๒๔๕๓ นาย
ทหารบก มีนายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธ-
นาธิการ เป็นประธาน พร้อมกันทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องจอมพลทหารบก ที่พระที่นั่งจักรี
มหาปราสาท เมื่อทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทนี้

เราขอขอบพระทัยผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการและขอบใจนายทหารผู้ใหญ่ บรรดา
ที่ได้นำเครื่องยศจอมพลทหารบกมามอบให้เราวันนี้ เรามีความเต็มใจรับยศจอมพล ซึ่งทหาร
บกของเราได้พร้อมใจกันยกย่องให้เราเป็น เพราะแลเห็นว่า เป็นพยานแห่งน้ำใจจงรักภักดี
สวามิภักดิ์ในตัวเราและแผ่นดินสยาม

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเรา ผู้ได้ทรง
ดำรงพระยศจอมพลและตำแหน่งจอมทัพบก ได้เสด็จสวรรคตนั้น ย่อมเป็นเหตุให้เรามีความ
เศร้าโศกเหลือที่จะพรรณนา แต่เมื่อได้แลเห็นปรากฏอยู่ว่าเรามีได้เศร้าโศกแต่โดยลำพัง ทั้ง
บรรดาทหารก็พลอยมีความเศร้าโศกอาลัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ ผู้
ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทำให้เรารู้สึกว่า ทุกข์ของเราก็อยเบาลง เพราะมี
ผู้ช่วยแบกทุกข์อันนั้นด้วยแสนอันมาก

สมเด็จพระบรมชนกนาถของเราได้ทรงพระมหากรุณาเมตตาปราณีแก่เหล่าทหาร
เป็นอย่างยิ่งยวดมาแล้วปานใด ทหารทุก ๆ คนย่อมทราบอยู่ในใจดีแล้ว เมื่อได้เสด็จสวรรคต
ไปแล้วเช่นนั้น เรารู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะทำนุบำรุงทหารบกของเราจำเริญตามรอย
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถมิให้บกพร่อง ตัวเราเองก็ได้เคยรับราชการสนองพระเดช
พระคุณอยู่ในหมู่ทหารบกหลายปี จึงมีน้ำใจรักใคร่ใคร่ในบรรดาทหารบกทั้งนายและพล
ประหนึ่งเป็นบุตรที่เสนหายิ่งของเรา ฉะนั้น ขอบใจเถิดที่เราจะตั้งใจทำนุบำรุงกองทัพบก
ให้จำเริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย เพื่อจะได้ฝากอิสรภาพแห่งชาติไทยไว้ในมือแห่งทหาร
โดยความเชื่อมั่นว่าแม้มีศัตรูหมู่พาลปรารถนาจะมาย่ำยีบ้านเมือง ชาติและศาสนา ทหารของ
เราคงจะตั้งหน้าต่อสู้จนสิ้นกำลัง มิได้ขยับย่อหย่อน เราเชื่อว่า นายพลเอก กรมหมื่นนคร-
ไชยศรีสุรเดช ผู้เป็นพี่ที่ไว้วางใจของเรา เป็นผู้บัญชาการทหารบกอยู่นี้ มีความจงรักภักดี
มั่นคง มีความสามารถในราชการทหาร กับทั้งมีข้าราชการนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งจงรักภักดี
เต็มใจกระทำการตามตำแหน่งหน้าที่ของตน ๆ อีก นายสิบและพลที่ซื่อสัตย์สุจริตยอมถวาย
ชีวิตเป็นราชพลี เมื่อเราเชื่อในใจอยู่เช่นนั้นแล้ว ก็ทำให้เรารู้สึกภูมิใจที่ได้รับยศเป็นจอมพล
ในกรมทหารบกของเราเป็นอย่างยิ่ง

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจอีกครั้งหนึ่ง และขออวยชัยให้พรให้ทหารบกของเราเจริญ
สุขสวัสดีทั่วทุกตัวคน ตั้งแต่ผู้บัญชาการ นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนถึงนายสิบพลทหาร
ทุกเมื่อ เทอญ

๓. พระบรมราชาธิราช

พระราชทานนายทหารเรือ เมื่อทรงรับเครื่องจอมพลทหารเรือ

ณ วันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙ ตรงกับปีจอโทศก พ.ศ. ๒๔๕๓ นายทหารเรือ
มีนายพลเรือโท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการ
กรมทหารเรือ เป็นประธาน เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องจอมพลทหารเรือ ที่พระที่นั่งจักรี-
มหาปราสาท เมื่อถวายแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชาธิราช

เราขอขอบใจผู้บัญชาการและนายทหารเรือของเราที่ได้พร้อมกันนำเครื่องยศจอมพล
เรือมาให้เราในวันนี้ นับว่าเป็นพยานแห่งความจงรักภักดีในตัวเราและแผ่นดินสยาม

กองทัพอากาศที่จัดอนุโลมตามความนิยมในปัจจุบันสมัยนี้ พระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเรา จะนับว่าเป็นผู้ทรงเริ่มขึ้นก็ได้ เพราะแต่ก่อน
มานับว่าเป็นทหารบก อาศัยเรือเป็นยานเท่านั้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระ
บรมโกศ ได้ทรงพระอุตสาหะทำนุบำรุงทหารเรือให้จำเริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งได้ทรงดำรง
พระยศเป็นจอมพล จอมทัพอากาศ ทำให้เป็นที่นิยมยินดีแก่ทหารเรือทั้งหลาย เมื่อมาเสด็จ
สวรรคตลงเช่นนั้น เราก็อ้อมแลเห็นใจอยู่ว่าทหารเรือจะต้องรู้สึกเศร้าโศกอาลัยเป็นอย่างยิ่ง แต่
ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทำให้บรรเทาความทุกข์ของเราเองลงได้ส่วนหนึ่ง เมื่อรู้ถือว่าทหารเรือของทุก
ค่ายกับเรา ทำให้คลายความว่าเหวในใจเราลงเป็นอันมาก

ตัวเราเองนี้ ตามพระราชปรารภเดิมของสมเด็จพระบรมชนกนาถราช ว่าจะให้เรา
ได้ศึกษาวิชาทหารเรือจนกระทั่งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งเราออกไปศึกษาวิชาการ ณ
ประเทศยุโรป ก็ยังมุ่งอยู่ว่าจะให้เป็นไปตามพระราชปรารภอันนั้น แต่การศึกษาวินิจฉัย
ของเรายังมีที่สงสัยล่องไปเพียงใด ก็เผอิญมีเหตุที่สมเด็จพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาจักรี
ผู้ดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เสด็จสวรรคตลง ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา
ตัวเราขึ้นในตำแหน่งที่มกุฎราชกุมารแทน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนแปลง
การศึกษาของเราไปเป็นทางทหารบกและทางรัฐาภิบาลวิทยา แต่ถึงกระนั้นก็ดี น้ำใจเราได้
มีความนิยมนักใคร่ในทหารเรือมาแต่ยังเยาว์ และความรักใคร่อันนี้ก็มิได้เสื่อมคลาย จนเมื่อ
ได้กลับเข้ามากรุงสยามแล้ว และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้เรา
เป็นนายพลเรือเอก ความรักใคร่ไมตรีในทหารเรือก็ยิ่งทวีมากขึ้น เมื่อมีโอกาสที่จะช่วยผู้
บังคับบัญชาการทหารเรือในทางดำริการใด ๆ เราก็ได้เคยตั้งใจช่วยมาตามที่สามารถจะกระทำ
ได้ ข้อนี้ผู้บัญชาการกรมทหารเรือย่อมทราบอยู่ และเป็นพยานอยู่เองแล้ว

เพราะฉะนั้นเมื่อท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันนับถือตัวเราเป็นจอมทัพอากาศ และ
ประสงค์ให้เราช่วยเป็นจอมพลเรือบัดนี้ เราจึงรับด้วยความยินดีอย่างยิ่ง และเราจะตั้งใจทำนุ-
บำรุงทหารเรือ และมีใจรักใคร่ไมตรีประหนึ่งว่าเป็นบุตรที่รัก เราตั้งใจฝากความมั่นคงของ

ชาติ ศาสนาไว้แก่ทหารเรือของเราโดยความเชื่อมั่นว่า แม้มีศัตรูหมู่มิตรจะคิดมาย่ำยี ทหารเรือของเราคงจะไม่ย่อท้อต่อไฟริ คงจะสู้สุดสั้ห์ต่อถึงขั้นสั้สละชีวิตร่างกายไม่เสียตายเลย และเมื่อเรารู้ยู่ว่ นายพลเรือโท สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนรศวรร์ควรรพินิต ผู้เป็นน้องรักสนิทร่วมใจของเราเป็นผู้บัญชาการทหารเรือของเรา เป็นที่ไว้วางใจในความจงรักภักดี และความสามารของเธอย่างยิ่ง ทั้งรู้ยู่ว่ข้าราชการเป็นนายทหารผู้ใหญ่น้อย ตลอดจนถึงชั้นพลเรือต่างมีใจจงรักภักดีต่อตัวเราและรักชาติไทยด้วยน้ำใจอันซื่อตรงสุจริต เมื่อเรารู้ยู่ว่เช่นนี้แล้วก็เป็นที่ยื่นใจยิ่งนัก

ในที่สั้ดนี้เราขออวยพรให้ทหารเรือของเรา ตั้งแต่ผู้บัญชาการ และนายทหาร ตลอดจนถึงพลทุก ๆ คน จงเจริญสุขสวัสดิ์ มีกำลังวังชาสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ราชการให้สมดังความมุ่งหมายของเราทุกเมื่อ เทอญ

๔. พระบรมราโชวาท

พระราชทานกรมทหารราบที่ ๑๒

เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๓๑ ตรงกับปีชวดจัตวาศก พ.ศ. ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์ ได้เสด็จไปยังโรงทหาร ณ ตำบลต้นสำโรง นายทหารบก มีนายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เป็นประธานเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นายพลโท พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน แม่ทัพกองทัพบกที่ ๑ กราบบังคมทูลแทนกรมทหารราบที่ ๑๒ ขออัญเชิญเสด็จทรงรับเครื่องแต่งพระองค์ผู้บังคับการพิเศษกรมทหารราบที่ ๑๒ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับตามประสงค์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทนี้

เรามีความยินดีที่ได้ฟังถ้อยคำแม่ทัพกล่าวในนามของทหาร และขอขอบใจทหารทั้งหลายทั่วกัน จริงอยู่กรมทหารราบที่ ๑๒ นี้ เราได้มีความสอคล้องเอาเป็นธุระของเราส่วนหนึ่ง แม้นายและพลทหารที่ประจำอยู่ในกรมนี้ เราก็ได้ทำความคุ้นเคยรู้จักอยู่ในฐานส่วนตัวมาช้านานตั้งแต่เมื่อโรงทหารนี้ยังเป็นโรงจากอยู่ และได้เคยมาเยี่ยมเยียนแล้ว และทั้งเชื่อแน่ว่าอยู่ในความจงรักภักดีของบรรดานาย และพลทหารกรมนี้^๕ อยู่เป็นเนืองนิตย์ จึงมีความยินดีที่จะรับตำแหน่งเป็นผู้บังคับการพิเศษกรมทหารราบที่ ๑๒ นี้

องค์พระปฐมเจดีย์ของเมืองนครชัยศรี เป็นหลักแห่งความเคารพนับถือในพระศาสนาของเราชนใด ให้ทหารของเรามีความเคารพนับถือต่อธงชัยเฉลิมพล ว่าเป็นหลักแห่งความจงรักภักดี ความรักชาติ^๕ นั้น และองค์พระปฐมเจดีย์เป็นเครื่องหมายอันเตือนใจผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาให้ประกอบกรกุศลนั้นใด ก็ให้ทหารของเรามีความเคารพนับถือเป็นเครื่องหมายอันเตือนใจบรรดาทหาร ให้เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ เป็นไทยแท้และเป็นทหารที่กล้าหาญในขณะทำการสงคราม ทั้งให้เป็นผู้มีความกตัญญูรักษาพระองค์พระมหากษัตริย์ รักษาบ้านเกิดเมืองนอนและรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงถาวรอยู่^๕ นั้น ต่อเมื่อใดถึงคราวที่จะต้องรบพุ่งชิงชัยกันขึ้นแล้ว ก็ขอให้เป็นผู้มีชัยชนะต่อข้าศึกศัตรูทุกขณะ หรือมิฉะนั้นเมื่อมีกรรมมาถึงเข้าโดยจำเป็นที่จะต้องตาย เจ้าจงตายอย่างทหาร ในที่สนามรบนั้นเถิด

๕. พระบรมราโชวาท

พระราชทานเมื่อนายทหารบกมีการเลียง
แสดงความยินดีที่ได้ทรงรับยศเป็นนายพลเอกพิเศษ
นายทหารบกอังกฤษ

เมื่อ ณ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ปีพุทธศักราช ๒๔๕๘ นายทหารบกมีนายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชา^๕ นิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นประธาน มีการเลียงและราตรีสโมสร แสดงความยินดีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับตำแหน่งนายพลเอกพิเศษทหารอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยนายทหารที่ศาลากระทรวงกลาโหม เจ้าพระยาบดินทรเดชา^๕ นิต กราบบังคมทูลแสดงความยินดีของทหารบกดังนี้

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลแสดงความปีติปราโมทย์ ซึ่งเต็มอยู่ในหัวใจของบรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารบกในการที่ได้ทรงพระเมตตาอุทิศสาธุ เสด็จพระราชดำเนินมายังศาลาว่าการกลาโหมในวันนี้ เพื่อพระราชทานโอกาสให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ถวายพระกระยาหารสมโภช เนื่องในเหตุที่สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษได้ถวายพระราชอิสริยยศเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกแห่งมหาประเทศนั้น

การที่ได้ทรงรับยศนายพลเอกพิเศษ ในกองทัพบกอังกฤษ กับทั้งการที่ได้ทรงถวายยศนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกสยาม แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษนั้น ย่อมกระทำให้บรรดาข้าแผ่นดินสยามมีความชื่นชมยินดีทั่วหน้ากัน เพราะการทั้งนี้ย่อมเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมือง และเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาชาติไทยด้วย แต่ฝ่ายทหารบกก็มีเหตุที่จะปลื้มใจเป็นพิเศษยิ่งกว่าผู้อื่นขึ้นไปอีก เพราะว่าประการที่ ๑ ทหารนั้นคือข้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพบก ทรงบังคับบัญชากองทัพบกเป็นยอดแห่งทหาร ฉะนั้นการอันใดซึ่งเพิ่มพูนพระเกียรติยศเกียรติคุณ ย่อมแผ่ลงไปในหมู่ทหารบกทั่วกัน แต่ชั้นสูงตลอดจนถึงพลทหาร แปลว่าทหารบกทั้งปวงได้รับความเชิดชูด้วยโดยอาศัยพระบุญญาภินิหารและพระบารมี

ประการที่ ๒ แต่ไหนแต่ไรมายังไม่เคยมีพระราชาริบัติต่างประเทศได้ทรงรับยศเป็นนายทหารบกไทยเลย บัดนี้ได้มีสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษทรงรับยศเป็นนายพลเอกนายทหารบกสยาม คือเสด็จเข้าอยู่ในคณะทหารบกไทย นับว่าเป็นเกียรติยศอันใหญ่หลวงซึ่งได้เกิดขึ้นแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กับเป็นเครื่องกระทำให้เล็งเห็นได้ว่าพระราชาริบัติแห่งมหาประเทศอัน ๑ เข้าในหมู่กองทัพของชาติต่าง ๆ ในสากลโลกนั้นได้ ช้อนทำให้พวกข้าพระพุทธเจ้าปลื้มใจยิ่งกว่ามีเกียรติยศส่วนตนเองนั้นอีก การที่เป็นได้ถึงเพียงนี้ ก็เพราะอาศัยพระบุญญาภินิหารและพระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเช่นเดียวกัน

ประการที่ ๓ การที่สมเด็จพระราชาธิบดี ๒ ประเทศได้ทรงเพิ่มพูนพระราชอิสริยยศซึ่งกันและกันในครั้งนี้ แสดงให้เห็นชัดว่า ทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงอังกฤษกับกรุงสยามสนิทสนมยิ่งขึ้นปานใดแล้ว การแสดงพระราชไมตรีครั้งนี้ได้เป็นไปในทางทหาร เห็นได้ว่าการกองทัพกันนี้มิได้เป็นประโยชน์แต่เฉพาะสำหรับรบรบกับราชศัตรูฝ่ายเดียว ย่อมอาจเป็นเครื่องมือสำหรับเจริญทางพระราชไมตรีให้สนิทยิ่งขึ้นก็ได้เหมือนกัน ทั้งนี้จะทำให้บุคคลบางจำพวกที่ยังไม่ใคร่รู้สึกประโยชน์ของการทหารนั้น ได้กลับใจหวนคิดให้รอบคอบยิ่งขึ้น การที่ได้มีเหตุที่จะชักจูงให้บุคคลจำพวกอื่นเกิดนิยมกองทัพมากขึ้น อันย่อมจะนำผลดีมาตกแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายดังนี้ ก็อาศัยพระบุญญาภิหารและพระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอีกเหมือนกัน

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมรู้สึกชัดว่า เกียรติยศเกียรติคุณที่มีอยู่แล้ว และมีขึ้นต่อตัวข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั้น ย่อมเกิดจากพระมหากรุณาบารมีทั้งสิ้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดที่จะตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณให้พอเพียงได้เลย มีแต่กำลังจิต กำลังกายและชีวิตซึ่งได้มอบถวายไว้แล้วเป็นราชพลี แต่สำหรับเป็นที่ระลึกเฉพาะในการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังศาลาว่าการกลาโหมครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานนำพระแสงอย่างนายพลอังกฤษขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพอเป็นเครื่องหมายแห่งความปีติปราโมทย์ และความจงรักภักดีอันลึกซึ้งของพวกข้าพระพุทธเจ้าเหล่าทหารบก

ในที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคล ขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจริญพระชนมายุยิ่งยืนยาว กอปรด้วยพระเกียรติยศเกียรติคุณแผ่ไพศาลทั่วสากลโลก พระมหากรุณาบารมีเป็นประจักษ์โพธิ์ทองร่มเกล้าร่มกระหม่อมพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายฝ่ายทหารบก และชนชาวไทยทั่วไปชั่วกาลนาน เทอญ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จอมทัพบก ไชโย

๖. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุรกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ พระราชทานพระบรมราโชวาทดังนี้

ข้าพเจ้าขอขอบใจเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และนายทหารที่ได้มาชุมนุมกันในที่นี้ เพื่อแสดงความยินดีแก่ข้าพเจ้านั้น ตามถ้อยคำที่เสนาบดีได้กล่าวมาแล้วทั้งสน เป็นข้อที่ข้าพเจ้าเห็นจริงด้วยทุกประการ จึงมีความยินดีที่สุดในหมู่ทหารบก รู้สึกเช่นเดียวกับตัวข้าพเจ้าเอง รู้สึกว่า เกียรติยศที่ข้าพเจ้าได้รับจากสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษนั้น ไม่ใช่เป็นเกียรติยศส่วนตัวข้าพเจ้าเท่านั้น เป็นเครื่องแสดงให้ปรากฏแก่โลกว่า พระองค์ทรงรู้สึกแล้วว่า กองทัพบกสยามได้จัดการดำเนินการมาจนมีความเจริญสมแก่ประเทศที่รุ่งเรือง ส่วนคนไทยก็ควรจะระลึกว่า กองทัพบกของเรามีไว้เพื่อใช้รักษาความเป็นอยู่และความเป็นไทยของชาติ ไม่ใช่สำหรับใช้รังแกผู้อื่นผู้ใดหาได้ กองทัพมีไว้เพื่อประโยชน์อย่างทีกล่าวมาแล้วย่อมเป็นกองทัพที่สมควรจะแผ่ไพศาลต่อไป อนึ่งการที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ประทานเกียรติยศให้ข้าพเจ้าเป็นนายพลเอกในกองทัพบกอังกฤษนี้ ก็ต้องเข้าใจว่าเพราะกรุงสยามได้แสดงให้ปรากฏแก่โลกแล้วว่า ชาติไทยเรานี้สมควรได้รับความเชื่อถือและนับหน้าถือตา กับครั้งเมื่อข้าพเจ้าได้ถวายยศนายพลเอกต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ พระองค์ก็ได้ทรงรับเข้าเป็นนายทหารพิเศษในพวกเราพระองค์หนึ่ง กิจการเหล่านี้ล้วนเป็นของอัศจรรย์เพราะเป็นครั้งแรกที่ได้มีการแลกเปลี่ยนอิสริยยศทหารซึ่งกันและกันในระหว่างพระราชาธิบดีแห่งทวีปยุโรปและทวีปเอเชีย เห็นได้จริงว่ากองทัพนั้นหาเป็นเครื่องประหารอย่างเดียวไม่ ตามที่เสนาบดีได้กล่าวมาแล้ว กลับเป็นเครื่องสมานไมตรีด้วย ความข้อนี้อยากจะกล่าวให้ไปกระทบของคนไทยทั้งปวง และอยากให้รู้สึกเป็นแน่นอนทั่วกันว่า ที่ได้รับเกียรติยศในครั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะส่วนตัวข้าพเจ้าผู้เดียว ไม่เฉพาะกองทัพบกเท่านั้น ย่อมเป็นเกียรติยศแก่คนไทยทั้งหมด กองทัพไทยเป็นผู้ก้าวหน้าไปก้าวหนึ่ง นำชาติไทยไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง อีกประการหนึ่งเมื่อคำนึงดูว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษผู้เป็นพระราชาธิบดีแห่งมหาประเทศ ได้ประทานเกียรติยศแก่ตัวข้าพเจ้าครั้งนี้เปรียบประดุจยื่นพระหัตถ์ข้ามมหาสมุทรมาจับมือข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงยินดีต้อนรับพระองค์ท่านเข้าในกองทัพบกของเรา การที่มีเจ้านายอันทรงพระอิสริยยศสูงใหญ่เช่นนั้นมารับยศในกองทัพบกของเรานี้ ทำให้กองทัพของเรามีหน้ามีตาดียิ่งกว่ากองทัพใด ๆ ในบูรพาทิศ จึงขอชักชวนให้พวกเราพร้อมกันอวยชัยถวายพรแก่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ผู้เป็นพระเชษฐาและมหามิตรของข้าพเจ้า ไชโย ไชโย ๆ

๑. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
แก่ทหารซึ่งจะไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเลเมอวนท์ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๖๑

“คุณท่านทหารทั้งหลาย”

ข้าพเจ้าเชิญท่านทั้งหลายมาสโมสรประชุมและเลี้ยงส่งทหาร ซึ่งจะออกไปนอก-
ประเทศวันนี้ ก็เพื่อจะแสดงความยินดีของข้าพเจ้าผู้เป็นจอมทัพบก และซึ่งรู้สึกเกียรติยศว่า
นับตัวได้ว่าเป็นหัวหน้าของท่านทั้งหลาย นานมาแล้วทหารไทยเรายังมิได้ทำการยุทธนอก-
ประเทศ เพราะฉะนั้นก็ต้องนับว่าในการที่ได้มีโอกาสคราวนี้ เป็นโอกาสอันสำคัญอัน ๑ ใน
หมู่พวกเราที่เป็นทหารไทย ควรจะรู้สึกว่าเราทั้งหลายที่ไปในครั้งนี้เป็นเหมือนผู้ที่ไปทำให้
พงศาวดารไทยรุ่งเรืองงดงาม เป็นผู้ประจักษ์รู้หน้าอัน ๑ ในพงศาวดารชาติเราให้ลูกหลาน
ผู้สืบสายโลหิตได้รู้สึกภูมิใจเมื่อพลิกเห็นหน้านี้ ในการที่เราทั้งหลายจะออกไปครั้งนี้ ถึงจำนวน
เราน้อยก็จริง แต่ขอให้รู้ว่าข้อนี้ไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่เกียรติยศ ขอให้นึกดูให้ดี เรา
ทั้งหลายรู้สึกน้อยหน้ารู้สึกน้อยใจมานานแล้วอย่างไร ในการที่ใคร ๆ เขาเห็นเราเป็นชาติเล็ก
น้อยไม่เสมอหน้าเขาได้ ในคราวนี้เป็นโอกาสอันดีที่เปิดให้แก่เราทั้งหลายที่จะได้แสดงให้เห็น
ชัดปรากฏแก่ตาโลกว่า มหาประเทศเขารับเราเท่าประเทศทั้งหลายแล้ว และที่เราได้มีโอกาส
ขึ้นมาเสมอหน้ากับชาติอื่น ๆ ในครั้งนี้ ขอให้เราทั้งหลายที่อยู่ในที่นี้ไตร่ตรองให้ดีว่าเป็น
เพราะเหตุใด?

มีผู้พูดอยู่เสมอว่ากรุงสยามเป็นเมืองเล็กประเทศน้อย ถึงจะมีทหารไว้ก็สู้ใคร ๆ เขา
ไม่ได้ เพราะฉะนั้น มีไว้ก็เป็นการเปลืองเงินเปล่า ข้อนี้ตัวข้าพเจ้าผู้เป็นหัวหน้าของทหาร
ได้รู้สึกเจ็บใจมานานแล้ว แต่ว่าไม่มีโอกาสจะเถียงให้ถนัด มาครั้งนี้เป็นโอกาสดีเห็นถนัดแล้ว
คือ ถ้าต่างว่าผู้ที่พูดว่าทหารไม่มีประโยชน์ กรุงสยามไม่ควรจะมีทหารนั้น สมมุติว่าได้บันดา
ให้เป็นไปได้ตามที่พูดแล้ว เมืองเราเวลานี้จะอยู่ที่ไหนเล่าท่าน? จะได้มีโอกาสได้ไปแสดง
ชื่อเสียงในท่ามกลางยุโรปอย่างนั้นหรือ? นี่เพราะเรามีทหาร เพราะเราเตรียมพร้อมอยู่เสมอ
เพราะเราอยู่ในความไม่ประมาท จึงได้มีโอกาสเผยแพร่เกียรติยศของชาติที่รักของเรา เมื่อเป็น
ดังนี้แล้ว เราทั้งหลายที่เป็นทหาร ควรจะรู้สึกว่าเรามีชัยชนต้นเสียชน ๑ แล้วทีเดียว เรามีชัย
แก่พวกที่ถูกพวกเรา เรามีชัยแก่พวกที่ไม่รู้จักราคาของพวกเราผู้เป็นทหารชน ๑ ชนที่ ๒
เราได้มีชัยแล้วแก่ผู้ที่คิดว่าเราเป็นชาติเล็ก แม้แต่เราเป็นชาติเล็กก็ดี เรายังสามารถยื่นมือ
ยื่นแขนอันยาวออกไปทำการถึงในสมรภูมิในงานมหาสงครามใหญ่ที่สุดที่โลกเราจะได้เคยเห็นมา

อีกประการ ๑ ที่เราได้มีเกียรติยศเช่นนี้ได้ ก็เพราะเหตุที่ชาติเราตั้งอยู่ในทางธรรม คือตั้งอยู่ในที่ถูกต้อง เราจะมีทหารไว้ก็ดี จะมีกำลังอย่างใดๆทั้งปวงไว้ก็ดี ไม่ได้มีไว้สำหรับข่มเหงผู้อื่น ไม่ได้มีไว้สำหรับที่จะเอากำหนดเที่ยววัดปากคนอื่น เรามีไว้สำหรับทำไม ? สำหรับรักษาชื่อของเราที่เป็นไทยรักษาความเป็นไทย ให้สมชื่อของเราที่เป็นไทย ชื่อนี้ควรเป็นชื่อที่ทำให้เราทั้งหลายรุ่งเรืองเพราะเหตุใด ? เพราะเรารู้สึกว่า พวกเราทั้งหลายอยู่ในที่ถูกต้อง ด้วยความตั้งใจดีมีฝังอยู่ในดวงจิตของทหารทุกคนที่ตั้งใจจะออกไปครั้งนี้ ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเชื่อมั่นในใจว่าทหารไทยที่จะได้ออกงานต่อหน้าโลกในครั้งนี้ จะไม่ทำให้เสื่อมเสียชื่อชาติเป็นอันขาด ตรงกันข้าม จะทำให้โลกนิยมนับถือ

พวกท่านทั้งหลายที่จะเป็นผู้ออกไป เพื่อนำธงไปปักที่ในกลางสมรภูมิ ขอให้หมั่นรำลึกถึงข้อความที่ข้าพเจ้าพูดกับท่านในวันนี้ และขอให้รำลึกถึงข้าพเจ้าผู้เป็นเพื่อนทหาร ซึ่งตามหน้าที่จำเป็นต้องอยู่บ้าน หน้าที่ของข้าพเจ้าห้ามไม่ให้ตัวข้าพเจ้าทั้งบ้านเมืองไป แต่ก็ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ จะห้ามหัวใจไม่ให้ไปกับท่านได้ เพราะฉะนั้นขอให้เพื่อนทหารทั้งหลายนึกเชื่อเสียเถิดว่า ถึงท่านจะอยู่ในกลางทะเลก็ดี จะอยู่ในกลางยุทธภูมิก็คดี บินอยู่ในอากาศก็ดี ข้าพเจ้าเป็นเพื่อนอยู่กับท่านทุกแห่ง ขอให้เชื่อเถิดในข้อนี้ ถ้าท่านผู้ใดจะต้องรับอันตรายในหน้าที่บ้างแล้ว ขออย่าได้นึกว่าต้องรับแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าเป็นผู้รับด้วยเหมือนกัน เป็นผู้เจ็บด้วยเหมือนกัน ถ้าท่านได้รับความยินดีเบิกบานใจ ข้าพเจ้าหวังว่าท่านจะช่วยแบ่งความยินดีนั้นออกให้ข้าพเจ้าผู้อยู่ทางบ้านบ้าง

ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะได้เห็นท่านทั้งหลายกลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอน นำความมีชัยอันงดงามมาสู่บ้าน และนำสง่าราศีมาสู่ราชาธิปไตยซึ่งท่านทั้งหลายเป็นเหมือนเสาค้ำจุนอยู่ และเป็นสง่าแก่ชาติซึ่งท่านจะเป็นผู้ทำนุบำรุงให้ยั่งยืนสืบไป ให้มีชื่อว่า ไทยเป็นไทย สมชื่อชวกาลปาวสาน

ท่านทั้งหลายไปครั้งนี้ไปฝึกกับไปราชการธรรมดามาก อย่ารู้สึกว่าเป็นของเล็กน้อย ต้องเห็นว่าสำคัญและประเพณีให้สมแก่ที่เป็นทหารไทยที่ส่งไปเป็นตัวอย่างของกองทัพไทย ความประเพณีของท่านทั้งหลายต่อผู้อื่นทั้งในยุทธภูมิและในที่ใด ๆ ในต่างประเทศต้องให้เขา

ชมทุกอย่าง ต้องระวังที่สุดอย่าให้มีที่ติได้ ถ้าแม้ว่าพวกเราที่จะไปนี้ทำให้ชาติเตียนได้ ต้อง
เข้าใจว่าทหารไทยทั้งหมดจะต้องพลอยเสียชื่อด้วย ที่ชาติอื่นเขาไปทำสงครามเขาระวังรักษา
ตัวอย่างกวดขัน ก็เพราะเหตุใด? ก็เพราะต่างคนต่างแข่งดีกัน เราไปเราก็ต้องแข่งขันกับ
เขาเช่นนั้นเหมือนกัน ไม่มีปัญหาอะไร

ที่ข้าพเจ้าพูดมานี้ ขอให้เข้าใจว่าพูดเป็นส่วนตัว ตกเตือนกันฉันเพื่อน ไม่ใช่กลัว
ว่าจะไปทำเสียหายอะไร ตรงกันข้าม ข้าพเจ้าเชื่อใจท่านทั้งหลายทุกคน เชื่อว่าคงตั้งใจที่จะไม่
ให้มีข้อบกพร่องแม้แต่เล็กน้อย

ในที่สุดข้าพเจ้าขออวยพรแก่ทหารที่จะออกไปนอกประเทศครั้งนี้ ขอความสุข
สวัสดิ์จงมีแก่ท่านทั้งหลายของจงผ่านพ้นสรรพอุปัทวันตรายให้ได้กลับเข้ามาเต็มไปด้วยชั้นจ้านะ
เพื่อจะได้มาเห็นหน้าข้าพเจ้าผู้เป็นเพื่อนและให้ได้มานั่งร่วมโต๊ะกันอีกครั้ง ๑ เมื่อเสร็จสิ้นงาน
สงครามแล้ว

“ขอให้มีความเจริญ ขอให้มีความสุข ชโย”

๘. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
แก่ทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม ข้ามทะเลเมอวันท์ ๒๑ กันยายน ๒๔๖๒

“ทหารทั้งหลาย”

ข้าจะพูดกับเจ้าเพื่อแสดงความยินดีรับรองเจ้าทั้งหลายกลับมายังบ้านเกิดเมืองมารตร
ของตัว การที่ข้ามาพูดรับรองในครั้งนี้อีก ข้ารู้สึกว่ามีคามยินดีที่เต็มตื้นอยู่ในใจจนแทบ
จะพูดไม่ออก ขอให้เชื่อว่าเจ้าทั้งหลายที่ได้ออกไปในการสงครามครั้งนี้ ข้ารู้สึกและเข้าใจดี
ว่า มีความตั้งใจอย่างไร เจ้าตั้งใจที่จะแสดงให้ปรากฏแก่ตาโลกว่า ในเมืองเรา ในชาติ
ไทยเรา ยังไม่สูญเสียขนธรรมะ ซึ่งได้บำรุงชาติเราขึ้นให้เป็นชาติเป็นปึกแผ่นตลอดมา กล่าว
คือ ความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง ความจงรักภักดีต่อชาติ และความมั่นคงในศาสนธรรมที่
เรานับถือ

เจ้าทั้งหลายได้ยอมสละทุกอย่าง สละทั้งบ้านเรือนเกษตรสถานและทรัพย์สินเท่าที่มี สละทั้งส่วนแห่งกายทุกส่วน แม้ชีวิตก็ยอมสละให้เพื่ออะไร? เพื่อสนับสนุนธรรมะซึ่งได้ทำให้ ชาติเราเป็นชาติอยู่จนเดี๋ยวนี้ เมื่อเจ้าทั้งหลายจะออกไป ข้ารู้สึกเหมือนแบ่งเอาใจของข้าออกไปด้วย ครั้นเมื่อเจ้าทั้งหลายกลับมา ได้มาเห็นหน้าเจ้าอีก ข้ารู้สึกเท่ากับเห็นหน้าญาติอันสนิทหรือพี่น้องอันร่วมใจ ธรรมดาเมื่อเวลาอยู่ในที่ไกลเคียงกัน บางทีไม่มีใครรู้สึกความรักใคร่ว่ามีปานใด ต่อเมื่อห่างไกลกันไปแล้วจึงจะมารู้สึกว่าผู้ที่อยู่ห่างนั้นเรารักปานใด ในข้อนี้ข้าได้รู้สึกสำหรับพวกเจ้าทั้งหลายเช่นนั้นมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงคอยฟังอยู่เสมอว่าเจ้าออกไปที่สนามรบ เจ้าออกไปทำอะไรบ้าง แสดงกิริยาอาการอย่างไรบ้าง ทุก ๆ คราวที่ข้าได้รับข่าวถึงเรื่องเจ้าทั้งหลายได้ออกงาน ข้ารู้สึกเหมือนไปออกงานด้วยทุกที เมื่อผู้หนึ่งผู้ใดในหมู่เจ้าได้รับความเดือดร้อนรำคาญหรือใกล้อันตราย ข้าก็พลอยไม่สบายไปด้วยทุกที เมื่อไรรู้สึกหรือทราบว่าเป็นไปได้ดี ทำดีต่อหน้าผู้อื่น ข้าก็พลอยรู้สึกปลื้มเหมือนอย่างตัวข้าเองได้ไปทำด้วยเหมือนกัน คราวนี้เจ้าทั้งหลายที่ได้กลับมานี้ นับว่าไม่ได้เสียชาติเกิดเปล่า ได้ไปทำชื่อให้แก่ชาติของเรา ได้แสดงให้เห็นปรากฏแก่ตาโลกว่าไทยเรายังมีอยู่เป็นอันมากที่สมควรได้ชื่อว่าเป็นลูกผู้ชาย

อนึ่ง การที่ธงของกองเจ้าได้รับตราต่างประเทศมาแล้ว ย่อมเป็นพยานอยู่ในตัวแล้วว่านานาชาติประเทศรู้สึกว่าการกล้าหาญนำชมเชย ครั้นจะให้ตราทั้งหมดทุกคนก็เป็นการมากมายไม่ไหวอยู่เอง ส่วนตัวข้าเองข้าได้ตั้งใจไว้นานแล้วว่าต้องแสดงอย่างใดอย่างหนึ่งให้เจ้าทั้งหลายแลเห็นชัดว่า ข้าปลื้มปานใดในการที่พวกเจ้าได้ไปหาชื่อให้แก่ชาติไทยในครั้งนี้นั้น ครั้นว่าข้าจะแจกตราให้แก่เจ้าทั้งหลายทุกคน ก็จะเป็นการมากมายนัก ข้าจึงได้คิดว่าจะให้ตราแก่ธงประจำกองของเจ้า ขอให้เจ้าถือว่า ที่ข้าให้ตราแก่ธงนี้ เท่ากับให้แก่เจ้าทั้งหลายทุกคน เพราะธงเป็นเครื่องหมายสำหรับกอง เพราะฉะนั้นเมื่อธงได้รับตราไปแล้ว ขอเจ้าจงรู้สึกวาทัก ๆ คนได้รับตรา และทุก ๆ คนต้องตั้งใจรักษาเกียรติยศให้สมแก่เป็นผู้ได้รับ ตรามารับติดอันมีศักดิ์ ช่วยกันรักษาศักดิ์นี้ไม่ใช่ของเจ้าโดยเฉพาะตัว นับว่าเป็นศักดิ์ของกองทหาร และเป็นศักดิ์ของตัวข้าผู้เป็นประมุขแห่งเจ้าทั้งหลายด้วย

ข้าขอแสดงอีกครั้งหนึ่งด้วยความจริงใจ ว่าข้ายินดีต้อนรับเจ้าทั้งหลาย กลับมายังบ้านเกิดเมืองมารดา ขอให้เจ้าทั้งหลายอยู่เป็นสุข และจะปรารถนาสิ่งใดให้ได้สมมโนรถจงทุกประการ”.

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สามมิตร 51 ซอยทิพย์วาริ บ้านหม้อ พระนคร
นางกิมเลียง สุวรรณประทีป ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2513

